

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LE PRINCE SELON DIEU ET LES HOMMES

Ctnosti křesťanského knížete pro Adama Františka ze Schwarzenbergu

Vedoucí práce: PhDr. et Dr. phil. Ivo Cerman, Ph.D.

**Autor práce: Michaela Trnková
Studijní obor: Historie - Bohemistika
Ročník: 3.**

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným stanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 20. května 2011

.....

Poděkování

Za vedení bakalářské práce a řadu cenných rad a připomínek děkuji panu PhDr. et Dr. phil. Ivo Cermanovi, Ph.D. Paní archivářce Mgr. Kristině Swiderové ze Státního oblastního archivu Třeboň, pobočky v Českém Krumlově, bych ráda poděkovala za její ochotu a vstřícnost.

Anotace

Cílem předkládané bakalářské práce je představit dosud neznámý francouzský rukopis s titulem „*Le prince selon Dieu et les hommes prouvé par les propres paroles de l'écriture sainte et appuyé du témoignage des docteurs de l'église et des meilleurs auteurs profanes*“ (Kníže podle Boha a lidí, doložený vlastními slovy Písma svatého a podepřený svědectvím církevních otců a nejlepších světských autorů). Rukopis byl sepsán v roce 1725 bádenským učencem Philibertem Josephem de Roux, který jej věnoval knížeti Adamu Františkovi ze Schwarzenbergu. Jak je již explicitně uvedeno v názvu spisu, autor v něm předkládá přehled vlastností a ctností, jež jsou podle něj nezbytné pro charakter křesťanského knížete. Po úvodním vymezení tématu a přehledu stavu bádání byly přiblíženy jednotlivé ctnosti a neřesti a k nim uvedené příklady, které autor vybral převážně z bible, dále z antických dějin a také z evropských dějin dovedených do jeho současnosti.

Annotation

This work endeavours to introduce an unknown French manuscript called “*Le prince selon Dieu et les hommes prouvé par les propres paroles de l’écriture sainte et appuyé du témoignage des docteurs de l’église et des Meilleurs auteurs profanes*” (The Prince according to God and the people, proved by the words of Holy Scripture and supported by the testimony of church scholars and of the best secular authors). The manuscript was written in 1725 by Philibert Joseph de Roux, a French scholar at the court of margrave of Baden-Baden, and dedicated to prince Adam Franz of Schwarzenberg. The author presents a scholarly account of virtues and qualities which are, in his view, necessary for every Christian prince. The introduction of our thesis defines the topic and analyzes the state of research. In the next part, the formal characteristics of the manuscript are described. The aim of de Roux’s tract was to prove his concept of virtues and vices by examples selected from Holy Scripture, from ancient history and also modern European history as well.

OBSAH

I. ÚVOD	6
1.1. Žánr Fürstenspiegel a jeho konkrétní realizace v průběhu staletí.....	7
1.2. Nástin dosavadního bádání o obrazu ideálního vládce	9
II. Philibert Joseph de Roux a jeho „knížecí zrcadlo“	17
2.1. Formální podoba spisu	17
2.2. Osobnost autora a okolnosti vzniku jeho díla	18
2.3. Adam František ze Schwarzenbergu	19
III. Struktura spisu a jeho jednotlivých částí	25
3.1. Kompozice textu	25
3.2. Rouxův úvod	27
IV. Ctnosti a neřesti křesťanského knížete	29
4.1. První část	29
4.2. Druhá část	37
4.3. Třetí část	44
4.4. Čtvrtá část	50
4.5. Pátá část	57
V. „Kníže“ a jeho reflexe v době vrcholného baroka a nastupujícího osvícenství	64
5.1. Rouxova hierarchie ctností	64
5.2. Role Písma svatého a odkazy na biblické postavy	67
5.3. Ctnosti a neřesti v podání evropských panovníků	68
5.4. Citace myšlenek církevních a světských autorů.....	70
VI. ZÁVĚR	72
Seznam literatury	
Seznam příloh	
Přílohy	

I. Úvod

Problematice ctností, kterými by měl disponovat ideální panovník či kníže, bylo v průběhu lidských dějin věnováno mnoho spisů a traktátů významných i méně známých evropských učenců. Autoři těchto pojednání se zamýšleli nad tím, jaké by měly být jednotlivé aspekty panovníkova charakteru, jak by měl vládce jednat a jakým způsobem vystupovat, neboť právě panovník byl vždy vnímán jako vzor všech ctností, který by měli všichni poddaní bezpodmínečně následovat, a proto jim měl jít ve všech ohledech správným příkladem. V křesťanské Evropě byl vladař považován přímo za zástupce Boha na zemi, jenž právě z boží vůle vládne a má veškeré pravomoci nad svým lidem, tak jako Bůh nad člověkem.

Předmětem této práce se stala prezentace a interpretace myšlenek jednoho takového spisu, za nimiž se skrývá obraz ctnostného křesťanského knížete tak, jak jej viděl na počátku 18. století, tj. v době vrcholného baroka a zvolna nastupujícího osvícenství, bádenský učenec Philibert Joseph de Roux. Rukopis nese název „*Le prince selon Dieu et les hommes prouvé par les propres paroles de l'écriture sainte et appuyé du témoignage des docteurs de l'église et des meilleurs auteurs profanes*“¹ a nachází se ve sbírce schwarzenberských rukopisů ve Státním oblastním archivu v Třeboni, oddělení v Českém Krumlově.² Byl sepsán v roce 1725 a autor jej věnoval knížeti Adamu Františkovi ze Schwarzenbergu. Na spis nedávno upozornil Ivo Cerman, který se domnívá, že se nejspíše jednalo se o dar, kterým si chtěl bádenský učenec naklonit představitele spřízněného říšského rodu.³ Naším cílem zde bude představit tento ve své době v českém prostředí ojedinělý spis, neboť současný český výzkum šlechty raného novověku tuto otázku ignoruje. Výjimkou je pojednání Jiřího Závěty ze Závětic,⁴ které představuje zatím ojedinělý případ traktátu o ideálu raněnovověkého šlechtice, jenž vznikl v Českých zemích. Upozornili na něj ve své práci o raně novověké šlechtě Václav Bůžek, Pavel Král, Zdeněk Vybíral a Josef Hrdlička, ale z doby pobělohorské

¹ „Kníže podle Boha a lidí, doložený vlastními slovy Písma svatého a podepřený svědectvím církevních otců a nejlepších světských autorů.“

² SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov, ev. č. 338 /č. 30/.

³ Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*, rkp, 2011, v tisku, s. 251.

⁴ Jiří Závěta ze Závětic, *Schola aulica, to jest Dvorská škola*, Praha 1607. Srov. Bůžek a kol. Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha-Litomyšl 2002, s. 70–71, 292.

žádný podobný traktát znám není. Spis Philiberta de Roux sice nevznikl v Čechách, ale byl věnován českému šlechtici.

1.1. Žánr Fürstenspiegel a jeho konkrétní realizace v průběhu staletí

Rukopis Philiberta Josepha de Roux lze zařadit mezi žánr, jež je v německé historiografii označován jako Fürstenspiegel, tj. „knížecí zrcadlo.“ Jedná se o typ literárního žánru popisující vladařské ctnosti, o poučné spisy adresované většinou králi či knížeti, které mu měly přiblížit mravní zásady a povinnosti vládce a zásady správného panování. Z tohoto žánrového vzoru pak vycházely i spisy o ideálním šlechtici či dvořanovi, které se těšily velké popularitě zvláště od dob renesance.

Předchůdce takovýchto spisů můžeme nalézt již v antice a to například v díle římského filosofa a politika Lucia Aennea Senecy (4 př. n. l.–65 n. l.) *De clementia* či v *Panegyricu* dalšího římského spisovatele a právníka Plinia mladšího (61–113 n. l.), který je koncipován jako chvalořeč na římského císaře Traiana. Ve větší míře vznikala „knížecí zrcadla“ až od vrcholného středověku a velké obliby dosáhla zejména v období renesance. Reprezentantem Fürstenspiegelu této doby se stal zřejmě nejznámější text tohoto typu - *Il Principe*, tj. Vladař italského politika a vojenského teoretika Niccola Machiavelliho (1469–1527) z roku 1513, jež vyšel tiskem až v roce 1532.

Ani ve své době a v dobách bezprostředně předcházejících není spis „*Le Prince selon Dieu et les hommes* ...“ z hlediska žánru ojedinělou záležitostí, a proto v následujících pasážích zmíníme čtyři do určité míry paralelní spisy, jež předchází dílu Rouxovu spadající svým vznikem do 17. století.

První z nich byl vydán v Praze roku 1607 pod názvem *Schola aulica, to jest Dvorská škola* a je jediným zástupcem tohoto žánru, jež v dané době vznikl v českém prostředí. Jeho autorem je již výše zmíněný koncipista české dvorské kanceláře Jiří Závěta ze Závětic, který se zřejmě nechal do určité míry inspirovat italským spisem *Dvořan (Il libro del Cortegiano)* Baldassara Castigliona z roku 1528. Závěta klade důraz zejména na čtyři šlechtické ctnosti – moudrost a vzdělanost, spravedlnost a čestnost, statečnost, vznešenost. Stejně jako Roux si k dokreslení a správnému pochopení předkládaných ctností, rad a doporučení vybral množství názorných příkladů z bible, antických dějin a

evropských královských dvorů.⁵ Obdobně jako Castiglione i Jiří Závěta „spatřoval klíč k očekávanému vystupování šlechtice v jeho urozenosti.“⁶ Vznešenost a očekávaná noblesnost chování, zdvořilé a přívětivé chování tak hrají v sebe prezentaci šlechtice velkou roli.

V době, ve které se nyní pohybujeme, tj. na počátku 17. století, byla již po několik staletí hegemonem v Evropě Svatá říše římská národa německého, v jejímž čele stojí římský král a císař, kterýmžto titulem se od konce 13. století honosili příslušníci nejvýznamnějšího evropského rodu - rodu Habsburků. I pro panovníky pocházející z tohoto rodu byly sepisovány příručky, které jim předkládaly panovnické povinnosti a způsoby, jak je důstojně plnit, aby se stali dobrými vládci a zajistili svým poddaným dostatek, klid a mír a zapsali se tak do dějin v pozitivním slova smyslu. Nejvýznamnější z těchto spisů nazvaný *Princeps in compendio* (Kníže „v příručce“) byl sepsán roku 1632 v okruhu císaře Ferdinanda II. a jako pevný obraz ctností typických pro příslušníky habsburského rodu sloužil až do poloviny 18. století jako podklad pro výchovu a přípravu na plnění vladařských povinností pro budoucí habsburské panovníky. Autor tohoto textu není dodnes znám, avšak badatelé se shodují na tom, že se jednalo o právnícky vzdělanou osobu z císařova okolí.⁷ V rámci hierarchie ctností, jež je neznámým autorem předkládána, jsou zdůrazněny zejména zbožnost (*pietas*) a shovívavost (*clemetia*). Co se týče aspektů samotné vlády, nabádá autor panovníka k tomu, aby se nikdy nerozhodoval sám, jen podle vlastního úsudku, ale aby se o všech záležitostech radil s konciliem.⁸

Ve francouzském prostředí tvoří z určitého hlediska paralelu spis teologa a státníka, jež působil na dvoře Krále Slunce Ludvíka XIV., Jacquese Bénigne Bossueta (1627-1704). Tento významný církevní hodnostář, zastávající absolutní monarchie a teorie o božském právu francouzských králů, sepsal již roku 1679, tj. téměř půl století před vznikem Rouxova „Knížete“ dílo, jež nese název *La Politique tirée des propres paroles de l'Écriture sainte* (Politika odvozená ze Svatého písma) a bylo vydáno až po jeho smrti roku 1709. Jak již samotný název spisu napovídá, Bossuet své teze týkající se politické sféry vyvozuje na základě situací a příkladů, které jsou předkládány v Bibli.

⁵ Václav BŮŽEK a kol., *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002, s. 71.

⁶ Tamtéž, s. 71.

⁷ Ivo CERMAN, *Habsburská koncepce panovníka v dobovém politickém myšlení*, in: Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českým zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 166.

⁸ Tamtéž, s. 166.

Jeho hlavní myšlenka vypovídá o tom, že moc je do panovníkových rukou vložena Bohem, tudíž pouze a jen Bohu je vládce odpovědný a nikoli nějaké pozemské instituci. Předkládá tři hlavní atributy královské moci – ta je posvátná, paternální a absolutní, a to absolutní v tom smyslu, že není podřízena lidským zákonům, nicméně od dodržování božích zákonů panovník osvobozen není. Výše zmíněná paralela mezi spisy spočívá právě v odvozování myšlenek z textu Písma svatého, neboť nejcitovanějším pramenem, se kterým Philibert Joseph de Roux pracuje, je právě bible, ze které také v převážné míře čerpá příklady k názornému podepření svých zásad, jež knížeti předkládá. Bossuetovo pojetí absolutní moci se však dostává do rozporu s tvrzením Rouxovým, neboť ten v rámci svých zásad zdůrazňuje, že kníže musí dodržovat nejen zákony dané Bohem, nýbrž i vlastní zákony, které ustanovil pro poddané, aby jim šel příkladem a mohl tak od nich vyžadovat pouze to, co také sám činí. O této problematice však blíže pohovoříme později.

Jako poslední z oněch čtyřech traktátů zmíníme naučení *Instruction vor unseren geliebten Sohn ...*, jehož autorem je kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna (1611–1684). Kníže jej sepsal v poslední čtvrtině 17. století a věnoval svému synovi a nástupci, kterým se stal Jan Adam I. z Lichtenštejna.⁹

1.2. Nástin dosavadního bádání o obrazu ideálního vládce

V kontextu současné historiografie se formování obrazu dobrého křesťanského panovníka věnuje celá řada historiků. Většinou se jedná o reflexi královského majestátu a ctností konkrétních vládců na základě studia jejich odrazu v literárním a výtvarném umění dané doby.

Středověkému ideálu vládce věnuje svou pozornost polský historik Wojciech Iwańczak, jehož stěžejním předmětem bádání se stalo studium šlechty v českých zemích v období středověku. Ve své práci nazvané *Po stopách rytířských příběhů*¹⁰ se zabývá zejména vykreslením obrazů českých králů - Jana Lucemburského, jeho syna Karla IV.

⁹ Úryvky z daného textu uvádí ve své knize Herbert HAUPT, *Fürst Karl Eusebius von Lichtenstein 1611 – 1684. Erbe und Bewahrer in schwerer Zeit*, München 2007, s. 244-295.

¹⁰ Wojciech IWAŃCZAK, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001.

a následně Václava IV. v dobové literatuře, na jejichž základě konstruuje obraz ideálního panovníka, jehož nezpochybnitelnou úlohou je být vzorem pro druhé.

Z jeho bádání vyplývá, že mezi vlastnostmi, které byly u vládců hodnoceny jako ty nejdůležitější, vystupuje do popředí zejména panovnickova čest. Ve většině případů, jež k této problematice uvádí, se jedná o situaci, kdy panovník poruší slib a tím nenávratně svou čest poskvrní.

Důležitou roli při hodnocení panovníka hrály po celé období středověku ctnosti, mezi něž patří udatnost na bitevním poli a osobní odvaha, kterou prokazoval mimo jiné i svou účastí na rytířských turnajích, přestože se s postupem času panovník čím dál méně účastní bitev jako voják v přední linii a ustupuje do pozadí jako stratég, který vojsko řídí. Na stejné úrovni jako účast v přímém boji je oslavována lest a také důvtip, které dokáže vládce využít k porážce svého protivníka. Hlediskem hodnocení se v tomto případě stává, stejně jako později u Machiavelliho¹¹, dobrý záměr a úspěšnost činu.

Zdůrazňována je také štědrost panovníka, kterou projevoval zejména při dělení válečné kořisti mezi svou družinu, čímž podle etického kodexu doby ocenil odvahu a loajalitu svých vojáků. Ke konci středověku se však v této souvislosti objevuje na základě impulsů z církevního prostředí volání po nové ctnosti, kterou je šetrnost.

Ve středověku byl také kladen důraz na dodržování antického vzoru ctnostného ideálního panovníka, který byl tvořen dvojicí ctností „*fortitudo et sapientia*“ – panovník má být statečný a zároveň moudrý. S postupem času jsou však upřednostňovány spíše ony duševní hodnoty, jako je vzdělání a inteligence, dobré společenské vystupování, podpora literatury a umění. Od 13. století popisují autoři ve svých „zrcadlech“ ideál vzdělaného panovníka „*rex litteratus*“. Statečnost a odvaha ustupují před zmíněnými ctnostmi do pozadí, neznamená to však, že by zcela vymizely, stále si uchovávají určitou pozici, nicméně více oceňováno začíná být promyšlené a rozvážné jednání.¹²

Autor hovoří také o tzv. heroizaci či sakralizaci panovníka, tj. „*vyzvižení panovníka ve společenském vědomí (nebo pokus o něj) pomocí zdůraznění sakrálních aspektů panování, zdůraznění jeho spojitosti s nebeským řádem, vynášení náboženských prvků do popředí ...*“¹³

¹¹ Machiavelli se k této problematice vyjadřuje mimo jiné takto: „*Proto kdo chce být dobrým vládcem, musí být mazaný jako liška, musí to však umět zastřít a mást protivníka.*“ - Niccolò MACHIAVELLI, *Vladař*, Praha 2007, s. 124.

¹² W. IWAŃCZAK, *Po stopách*, s. 63, 73.

¹³ Tamtéž, s. 68.

Ivańczak také uvádí některé spisy, jež vznikly v období, které se stalo středem jeho zájmu, a které můžeme též zařadit do žánru „knížecích zrcadel“. Mezi tyto spisy řadí dílo, jež je pokládáno do spojitosti s císařem Karlem IV. a nese název *Moralites Caroli IV.* Autor v něm vypracoval soubor pokynů, kterými se má král řídit při výchově svého syna-nástupce. Brojí především proti nadměrnému holdování rytířským a dvorním zábavám a nabádá k tomu, aby byl nástupce veden k co největší kázní, a na jednu z předních pozic v soustavě vlastností budoucího panovníka staví odvahu.¹⁴

Za stěžejní „zrcadlo“ je zde považován traktát vzniknuvší na konci 14. století, jež pochází z pera kartuziánského mnicha Michala z Prahy. Jeho spis je tvořen několika knihami, z nichž nejdůležitější je kniha třetí, jež nese název *De Iustitia*. V ní je panovník nabádán, aby „nemilosrdně trestal zločince a mstil všechny zločiny v zájmu klidu ostatních obyvatel státu.“¹⁵

Ivańczak zmiňuje též jedno anonymní „knížecí zrcadlo“, které na vrchol královských ctností staví milosrdenství a shovívavost. Za „zrcadlo“ považuje též alegorickou veršovanou skladbu s názvem *Nová rada* z roku 1394, jejímž autorem se stal český šlechtic Smil Flaška z Pardubic (1350–1403). Skladba je vystavěna na projevech zástupců jednotlivých druhů živočišné říše, kteří radí svému králi – lvu, jak má správně vládnout. Flaška tak přibližuje dobovou představu české šlechty o dobrém panovníkovi. Autor mimo jiné hovoří o tom, že důstojnost a ctnost panovníka nejlépe vyniknou, pokud je oblečen do skvostného roucha, díky čemuž vzbudí příslušnou úctu a obdiv u svých poddaných.

Představami o správném křesťanském panovníkovi, jež přináší období raného novověku, a to zejména v kruhu Habsburského rodu, se zabývá český historik Ivo Cerman. Ve svých pojednáních na toto téma vychází ze studií písemných obrazů, tj. životopisů, apoteóz, panegyriků a oslavných básní, na jejichž základě je možno zrekonstruovat dobové ideální představy o panovníkovi. Slovo „ideální“ je třeba zdůraznit, neboť „dobové obrazy panovníků raného novověku se nesnažily o vystižení individuálních vlastností či skutečné povahy, nýbrž o přizpůsobení obecným vzorům, jež se vyvíjely již od antiky.“¹⁶ Od poloviny 17. století je také možno vycházet z tzv. reprezentativních biografí, jejichž význam však začal stoupat až od dob

¹⁴ Tamtéž, s. 51.

¹⁵ Tamtéž, s. 54.

¹⁶ Ivo CERMAN, *Panovník*, in: Václav BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 56–57.

Leopolda I. Jako vhodné příklady zmiňuje Ivo Cerman dvě autobiografie, *Weisskunig* a *Theuerdank*, které jsou dílem císaře Maxmiliána I. a představují opět spíše portrét ideálního vládce, než jeho skutečnou osobnost a život.¹⁷

Křesťanský panovník byl i v raném novověku vnímán jako ztělesnění celé řady ctností, z nichž nejvýznamnější byla spravedlnost (*iustitia*), dále pak byla ceněna shovívavost (*clementia*), vyrovnanost (*temperantia*), víra (*fides*), moudrost (*prudentia*), stálost (*constantia*) a též nezbytný rozum (*ratio*).¹⁸ Jak Cerman uvádí, tato soustava ctností, které vytvářejí obraz ideálního křesťanského panovníka, má svůj původ již v Aristotelově spisu *Politika*, který se ve 13. století v evropském prostředí znovu vynořil na světlo světa díky arabským překladům a na jehož základě pak katolický filosof a teolog scholastické tradice sv. Tomáš Akvinský (1225–1274) vytvořil zmiňovaný obraz vládce, který se v téměř nezměněné podobě udržel až do 18. století. Základem Tomášova přepracování aristotelského systému ctností se staly čtyři kardinální ctnosti, jež byly odvozeny ze čtyř hlavních schopností lidské duše – z rozumu tak byla odvozena moudrost, z vůle spravedlnost, ze žádostivosti vyrovnanost a z odolnosti statečnost. Dále sv. Tomáš zařadil do souboru ctností i ctnosti teologické, za něž ustanovil víru, lásku k Bohu a naději na spasení, neboť jen jejich uplatnění může nepochybně hříšného člověka zbavit jeho hříchů.¹⁹

Vzorem panovnických ctností se pro příslušníky Habsburského rodu stal císař Rudolf I. (1273–1291). Právě jemu byly přisuzovány dvě typické rodové ctnosti, za něž byly považovány zbožnost a zejména shovívavost (*clementia*).

Stejně jako Ivańczak uvádí i Cerman některé příklady konkrétních dobových autorů, kteří se věnovali konstruování obrazu křesťanského knížete či vládce. Konkrétně na habsburskou sebe prezentaci měl velký vliv spis holandského humanisty Erasma Rotterdamského (1467–1536) *Institutio principis christiani* (Výchova křesťanského panovníka). Toto dílo bylo sepsáno roku 1515 a určeno pro Karla V., právě nastupujícího na burgundský trůn. Erasmus Rotterdamský zde „opět oživil křesťanský ideál vladaře, jenž měl být obrazem božím a řídit se křesťanskými zásadami“²⁰ a vytváří tak „humanistický ideál panovníka, který se podřizuje obecnému dobru, je

¹⁷ Tamtéž, s. 57.

¹⁸ Tamtéž, s. 57.

¹⁹ Tamtéž, s. 58.

²⁰ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 163.

zbožný, vzdělává se a věnuje se svědomitému plnění panovnických povinností.“²¹

Pozornost věnoval především mravní výchově budoucího panovníka.

Z českého prostředí je pak zmíněn Johann Crato (1519–1585), respektive jeho předmluva k latinsky psanému dílu českého historika a olomouckého biskupa Jana Dubravia (1486 – 1553) *Historia regni Bohemie* z roku 1552, v níž se věnuje líčení povahy správného panovníka a též předkládá tradiční výčet ctností.

Jako nejdůležitější spis je uvedeno již výše zmiňované habsburské „zrcadlo“ *Princeps in compendio*. V něm je opět zachycen tradiční výčet ctností podle aristotelského systému, který zde na nejvyšší místo v hierarchii ctností klade zbožnost (*pietas*), ovšem Cerman upozorňuje na podstatné změny v rámci vztahu mezi shovívavostí a spravedlností (*justitiae*). Pokud dojde ke konfliktu těchto dvou panovnických ctností, je třeba dát přednost spravedlnosti, neboť je zřejmé, že „... *i shovívavý panovník, ač se mu násilí protiví, musí někdy potrestat zlo, neboť by pod jeho vládou trpěla spravedlnost, což nesmí připustit.*“²² Spis byl ovlivněn neostoickým hnutím, jehož zakladatelem se stal nizozemský učenec Justus Lipsius, působící na univerzitě v Lovani. Ten svůj nejvýznamnější spis *Politicorum sive Civilis Doctrinae Libri Sex* z roku 1589 věnoval vládci Španělského Nizozemí, kterým byl v jeho době arcikníže Albrecht. Lipsius i ve své politické etice klade důraz na úlohu zbožnosti a přirovnává stát k budově, jež potřebuje pevné základy - těmi jsou podle něj náboženské ctnosti, tj. zbožnost, shovívavost a uměřenost (*modestia*).²³ Ve své filosofii do určité míry přiblížil Habsburkům jimi rázně zavržené myšlení Nicolla Machiavelliho. Vedle tradičních ctností (opět vyšel z tradičního aristotelského systému) totiž upozorňoval i na řadu méně morálních metod, například na použití přetvářky (*simulatio*), které však neměly sloužit k udržení vladařovi osobní moci, ale prokázat službu veřejnosti. Podle Lipsia si panovník má osvojit ctnost, jež nazývá *prudentia mixta* – jedná se o užívání nemorálních prostředků, které je přípustné, pokud to vyžaduje obecné dobro.²⁴

Nejdůležitější pozici zastává zbožnost i v systému ctností, jež představuje ve svém díle další autor, tentokrát jezuitský zpovědník římského císaře Ferdinanda II. Vilém

²¹ V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*, s. 57.

²² Tamtéž, s. 67.

²³ Tamtéž, s. 68.

²⁴ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 166.

Lamormain (1570 – 1648), který svůj panegyrik z roku 1638 nazval příznačně *Ctnosti Ferdinanda II.*²⁵

Konstrukci obrazu panovníka jako vzoru všech ctností, a to konkrétně na osobě římského císaře Leopolda I., se v rámci svého bádání věnovala i historička Maria Goloubeva.²⁶ Goloubeva vytváří ideálního Leopolda na základě studia uměleckých objektů, výtvarných a literárních děl, zejména oper a oslavných ód. Opět zdůrazňuje dvě tradiční a kardinální ctnosti, jimiž se příslušníci domu habsburského honosili – zbožnost a shovívavost, k nimž následkem náboženských a politických konfliktů 16. a 17. století postupně přibýly statečnost a moudrost. Vedle již výše zmiňovaného vlivu Justa Lipsia na habsburské pojetí zbožnosti ve spise *Princeps in compendio* uvádí dílo, jež vzniklo o téměř čtvrt století dříve a jež tvoří paralelu právě k tomuto „knížecímu zrcadlu“ Habsburků ve francouzském prostředí. Jedná se o spis s opět příznačným názvem *Le Prince* z roku 1631, jehož autorem se stal spisovatel a královský historiograf Jean-Louis Guez de Balzac (1597–1654). Podle Balzaca je království postaveno na dvou nezbytných základech, kterými jsou „*la Puissance*“ – moc či síla a to v tom smyslu, že panovník má moc zničit vše a všechny, kteří vystupují proti němu, a „*la Bonne Reputation*“ – dobrá pověst, kterou vytváří poddaní svou znalostí panovníkových zásluh. Goloubeva srovnává oba spisy a nachází podstatné rozdíly. Jak sama uvádí, „*jestliže zde se postupuje popořadě od osobnosti panovníka k postupnému odhalení významu ctnosti, Princeps in compendio je výslovně odpovědný za formování osobnosti v souladu s oním významem.*“²⁷ Je zde tedy zřejmé, že zatímco habsburské „zrcadlo“ je jen stručným soupisem ctností a zásad, kterými by se měl správný habsburský panovník řídit, Balzacův *Le Prince* vychází přímo z osobnosti francouzského krále Ludvíka XIII. a podává jeho chvályhodný a malebný obraz.

Co se týče konkrétně osobnosti císaře Leopolda I., představuje Goloubeva několik zásadních uměleckých děl, které se staly obrazem reprezentujícím ctnosti právě tohoto panovníka. Z literárních děl uvádí mimo jiné pojednání Stefana Francesca Gariboldiho

²⁵ Konkrétně Vilém LAMORMAIN, *Ferdinandi II. Romanorum Imperatoris Virtutes*, Wien 1638.

²⁶ Maria GOLOUBEVA, *The glorification of emperor Leopold I in image, spectacle and text*, Mainz 2000.

²⁷ „*If anything, this concept is in principle the opposite of the main idea of Princeps in compendio, as it proceeds from the personality of the monarch in order to reveal the meaning of virtue, while Princeps in compendio is explicitly concerned with shaping that personality according to the meaning.*“ – M. GOLOUBEVA, *The glorification*, s. 169.

nazvané *Simetria del Perfetto Eroee*. Tento spis, jež je pochvalným zhodnocením Leopoldovy počáteční vlády, se skládá ze tří knih, z nichž poslední je koncipována jako seznam ctností. Leopold je zde Gariboldim prezentován jako „*kompedium ctností*“, které byly v průběhu staletí v habsburské dynastii shromážděny.²⁸

V rámci výtvarného umění jsou zmíněny především dvě rytiny. První z nich, jejímž autorem je Gaspar Bouttats, zobrazuje Leopolda v římské zbroji, kterak sedí na koni a je obklopen šesti personifikovanými ctnostmi v čele s Vírou a Spravedlností. Druhá rytina J. Hoffmana je datována k roku 1664 a zobrazuje Leopolda s tradičními představiteli ctností - antickými postavami Herkula a Pallas Athény.

Mezi dalšími spisy, které se zabývají Leopoldovými ctnostmi, vyniká z hlediska našeho zájmu disertační práce, která byla uveřejněna roku 1692 na univerzitě ve Vídni pod názvem *Conclusiones ex universa Theologia* a jejímž autorem byl Wolfgang Weichard von Rain. Důležitá je pro nás proto, že stejně jakou v Rouxově „zrcadle“, které poskytuje ke každé ctnosti i neřesti příklady pocházející převážně z Písma svatého, je zde panovník přirovnáván k postavám slavných biblických mudrců a králů. Jsou zde prezentovány jeho křesťanské a knížecí ctnosti, jež jsou stejně jako u Rouxe doprovázeny biblickými příklady. Pro představu - autor vyzdvihuje zejména Leopoldovu moudrost a nazývá ho „novým Šalamounem.“

Vedle biblických hrdinů je císař Leopold I. v mnohých oslavných textech a operách porovnáván s antickými postavami, avšak ty jsou postupně nahrazovány příklady z dob již křesťanských, neboť přestože i mnozí pohanští vládci období antického disponovali celou řadou ctností, v 17. století bylo z hlediska křesťanství vhodnější využít příkladů jiných. A tak začal být Leopold přirovnáván namísto k římskému císaři Trajánovi či Augustovi ke křesťanskému Ottovi I., a ačkoli disponoval shodnými vlastnostmi jako římscí politici a vojáci Cato a Scipio Africanus, počal býti v tomto ohledu přirovnáván spíše k biblickému Davidovi a římským císařům Konstantinovi a Theodosiovi.²⁹

Přirovnání Leopoldových ctností ke ctnostem jeho předchůdců prezentuje ve svém díle z roku 1702 *Vollständiges Lebens-Diarium ... Leopoldi I* Johann Adam Schenckel, podle něž byl Leopold zbožný jako Karel Veliký, uměřený jako Otto, zbožný též jako

²⁸ Tamtéž, s. 176.

²⁹ Tamtéž, s. 182.

Jindřich, spravedlivý jako Lothar, ušlechtilý jako Rudolf, moudrý jako Karel IV., statečný jako Karel V. apod.³⁰

Podobným způsobem jako Maria Goloubeva se ve své knize *The fabrication of Louis XIV*³¹ snaží zachytit obraz panovníka v dobových pramenech, a to ať už literárních či těch ikonografického charakteru, i britský historik Peter Burke. Podává svědectví o tom, jak byl tento relativně obyčejný panovník a člověk na základě vykonstruovaných obrazů jeho osobnosti, jež byly prezentovány v rámci výtvarného umění všeho druhu (na obrazech, rytinách, medailích, sochách) a také v divadelních hrách, operách, oslavných ódách, kázáních, i v dobovém tisku a historických příbězích, v očích veřejnosti přetvořen v božskou bytost, jež disponuje všemi náležitými a nezbytnými ctnostmi. Na závěr pak porovnává Ludvíkův obraz s jinými panovníky od období vlády římského císaře Augusta až po současné prezidenty Spojených států amerických.

³⁰ Tamtéž, s. 184.

³¹ Peter BURKE, *The fabrication of Louis XIV*, Yale 1992.

II. Philibert Joseph de Roux a jeho „knížecí zrcadlo“

Jak již bylo zmíněno na předchozích stránkách, následující práce se bude zabývat badatelské veřejnosti doposud neznámým rukopisem, který byl sepsán během první čtvrtiny 18. století na dvoře bádenského markraběte učencem Philibertem Josephem de Roux. Rukopis je v současné době uložen ve sbírce schwarzenberských rukopisů ve Státním oblastním archivu v Třeboni, pobočka v Českém Krumlově.

2.1. Formální podoba spisu

Z hlediska formální stránky se jedná o rozsáhlý francouzsky psaný spis čítající přibližně 400 stran. Za psací materiál byl zvolen papír a rukopis byl opatřen celokoženou vazbou, jejíž hřbet je zdoben zlacením. Celá kniha má rozměry 33,5 x 21 centimetrů.

V rámci celého rukopisu lze rozlišit užití třech typů písma, zejména pak v jeho úvodních partiích je text do určité míry graficky odlišen. Pro hlavní část názvu, tj. „Le Prince selon Dieu et les hommes“ použil autor kreslenou humanistickou majuskulu. Položky v obsahu a rovněž i zásady jako nadpisy kapitol jsou psány kresleným písmem, zvaným též okrouhlé čili rotunda (písmeno je psáno několika tahy a stojí kolmo k lince). Pro veškerý ostatní text zvolil autor humanistickou minuskulu, většinou se jedná o polokurzívu (jednotlivá písmena jsou psána jedním tahem a se sklonem doprava).

Po jazykové stránce lze dílo hodnotit jako vysoce propracované. Je psáno vznešeným jazykem, což odpovídá jak postavení jeho tvůrce, učitele francouzského jazyka, který musel bezpodmínečně ovládat všechny jazykové útvary, i osobě, které je spis určen, tj. osobě, jež pochází ze šlechtického prostředí a dokonce se pohybuje i v kruzích nejvyšších - u císařského dvora. Z hlediska dnešní jazykové situace se může zdát, že autor užívá až v příliš hojné míře přechodníků, básnických tropů, konkrétně metafor, metonymií a přirovnání, což však v dobovém jazyce nebylo v žádném případě neobvyklým jevem. Naopak, autor tím poukazuje na svůj um hry s jazykem a na rozsáhlé schopnosti svého jazykového projevu.

Na tomto místě je také třeba upozornit na skutečnost, že text, který Roux předkládá, není v žádném případě textem zcela původním, jelikož se nejedná o sled autorových vlastních myšlenek, které by dále rozvíjel a rozpracovával, či podával jejich bližší vysvětlení a zpřesňoval je. Autor vytváří jakýsi metatext, tj. text odvozený z několika

textů jiných, neboť vedle svých vlastních myšlenek užívá velmi často přímé řeči, ve které přímo cituje myšlenky a názory konkrétních autorit. Text je tak ze značné části poskládán z citátů či parafrází jednak biblických tvrzení, jednak idejí církevních a světských autorů, které Roux komentuje, případně přidává svůj vlastní názor či je upravuje tak, aby mohly být aplikovány na situace v jeho současné době (jedná se zejména o aktualizaci tvrzení pocházejících z úst pohanských autorů).

2.2. Osobnost autora a okolnosti vzniku spisu

Předtím, než budeme věnovat pozornost samotnému obsahu a jednotlivým myšlenkovým aspektům díla, je zcela nezbytné pokusit se alespoň částečně, tak jak to dochované záznamy umožňují, představit autora analyzovaného rukopisu.

Na titulní straně spisu je pod jeho samotným názvem jako autor označen Philibert Joseph de Roux, který sám sebe tituluje jako profesora cizích jazyků na dvoře v Baden-Badenu.³² Z úvodu, jenž předchází celému poměrně rozsáhlému dílu a který se obrací na Adama Františka ze Schwarzenbergu, jemuž je portrét ctnostného knížete určen, je pak možno získat několik drobných informací o autorově osobě a o již zmíněném místě jeho působení. Roux se v jedné z pasáží vyznává knížeti Adamovi z toho, že je velice poctěn příležitostí, které se mu dostalo - že může učit jeho laskavou a ctnostnou dceru francouzskému jazyku.³³ Po nahlédnutí do rodokmenu rodu Schwarzenbergů³⁴ snadno zjistíme, že onou dcerou je míněna jediná dcera knížete Adama Františka a jeho manželky Eleonory Amálie, rozené z Lobkovic, Marie Anna (1706–1755). Roku 1721 se Marie Anna provdala za Ludvíka Jiřího, markraběte bádenského, a právě na jeho dvoře se, pravděpodobně poprvé, setkala s Philibertem Josephem de Roux, který se následně stal jejím učitelem a byl pověřen úkolem zdokonalit její znalosti francouzského jazyka.

³² „Le prince selon Dieu et les hommes prouvé par le propres paroles de l'écriture sainte et appuyé du témoignage des docteurs de l'église et de meilleurs auteurs profanes a Rastat. Par Philibert Joseph le Roux. Professeur des langues étrangères à la cour de Baden Badē.“

³³ „... depuis que j' ai l'honneur de luy appartenir en quelque manière par La gloire d'oser enseigner la langue Françoisse à l'aimable et vertueuse Princesse à qui V [otre] A[ltesse] Séré [nissim] Je a donné le jour.“

³⁴ Antonín MARKUS, Rod knížat ze Schwarzenberku, Třeboň 1936.

Co se týče místa vzniku spisu, autor již na titulním listě uvádí, že dílo bylo sepsáno v Rastattu, německém městě, jež se dnes nachází ve spolkové zemi Bádensko-Württembersko přibližně dvanáct kilometrů od Baden-Badenu. A právě v Rastattu byl na přelomu 17. a 18. století na místě dřívějšího loveckého zámku vybudován rozsáhlý palác, jehož předlohou se stalo proslulé sídlo francouzských králů ve Versailles a který byl napříště ustanoven jako rezidence bádenských markrabat.³⁵

Bádenská markrabata byla již od konce 17. století do určité míry spjata s českými zeměmi, jelikož markrabě Ludvík Vilém (1677–1707) roku 1690 připojil ke svým zemím na základě sňatku s Franciskou Sibyllou Augustou (1675–1733), poslední princeznou Sasko – Lauenburskou, panství Ostrov v severních Čechách. Zde také nechal v letech 1693–1696 vybudovat Palác princů.³⁶

Jak sám autor uvádí v již zmiňované předmluvě, jeho dílo nevzniklo naráz na základě nějakého náhlého popudu, nýbrž je výsledkem několikaleté pilné práce. Důkazem toho jsou četné příklady převážně biblických a starověkých vládců, kterými svůj text o ctnostech nezbytných pro charakter křesťanského vládce prokládá a k jejichž užití bylo nutné rozsáhlého a velmi důkladného studia nejen bible samotné, ale také děl mnohých spisovatelů a učenců, která svým vznikem spadají do období starověku. Roux se ovšem musel zaměřit nejen na studium dějin starověkých, ale též i na prostudování dějin dovedených až do jeho současnosti, neboť názorné chování a jednání, ať už ctnostného či nectnostného křesťanského knížete, Roux demonstruje také na příkladech převážně francouzských a španělských králů, možné je najít i zmínky o císařích Svaté říše římské národa německého.

2.3. Adam František ze Schwarzenbergu

Philibert Joseph de Roux připsal své „knížecí zrcadlo“, tak jak vypovídá věnování umístěné za titulní stranou, knížeti ze Schwarzenbergu. Podle datace a

³⁵ Bývalé sídlo bádenských markrabat bylo za vlády Ludvíka Viléma vypáleno francouzskými vojáky během válečného střetu mezi vojsky Augsburské ligy a armádou francouzského krále Ludvíka XIV., k němuž došlo v letech 1688–1697.

³⁶ Srov. Anna Maria RENNEN, *Sibylla Augusta Markgräfin von Baden. Die Geschichte eines denkwürdigen Lebens*, Karlsruhe 1976.

schwarzenberských rodokmenů tedy snadno zjistíme, že v době vzniku spisu, tj. roku 1725, se titulem vládce domu schwarzenberského honosil kníže Adam František. Jako osobě, které byl spis určen, a také osobnosti zajímavé jednak z hlediska jejího působení u dvora, jednak na základě jejího vlastního charakteru, je vhodné věnovat jeho životním osudům pár slov.

Adam František se narodil roku 1680 v Linci jako již druhé dítě, avšak prvorozený syn knížete Ferdinanda Viléma Eusebia ze Schwarzenbergu (1652–1703) a hraběnky Marie Anny ze Sulzu. O jeho dětství toho není příliš známo. Český historik a schwarzenberský archivář Antonín Markus hovoří o tom, že byl jako devítiletý poslán do školy do Prahy. Tam se měl později věnovat filozofickým studiím a po jejich dokončení odjet prohloubit své vzdělání působením na vysokých školách ve Francii a Itálii.³⁷

Když Adam František dosáhl věku hodného k uzavření sňatku, za manželku mu byla vybrána Eleonora Amálie Magdaléna, rozená princezna z Lobkovic, s níž se také roku 1701 oženil. Jelikož se jeho sestra Marie Louisa (1689–1739) o pět let později provdala za knížete Ferdinanda Augusta z Lobkovic, otce Eleonory Amálie Magdaleny, vytvořily se mezi nimi z dnešního hlediska velmi zajímavé, avšak v té době ne nijak neobvyklé rodinné vztahy. Marie Louisa se tak stala tchýní svého bratra a „... *tak kníže Adam byl zároveň švagrem svého tchána, a ten byl zároveň dědem i strýcem dětí svého zete a švagra.*“³⁸

Na konci roku 1706 povila kněžna Eleonora Amálie první dítě, dceru, jež dostala jméno Marie Anna.³⁹ Avšak následně čekal kníže Adam dlouhý čas na dalšího potomka, vytouženého mužského dědice. Jak Antonín Markus uvádí, došlo mezi manželi k vážné roztržce a několikaletému odloučení. Roku 1721 se pak kníže se svou manželkou náhodně setkal u hrobu Jana Nepomuckého v katedrále svatého Víta, kde se smířili. Toto usmíření pak vyvrcholilo početím dlouho očekávaného mužského potomka, který přišel na svět v prosinci roku 1722 a byl pokřtěn jako Josef Adam Jan Nepomuk.⁴⁰ Od té doby byl Jan Nepomucký uctíván jako zachránce schwarzenberského rodu a sám

³⁷ A. MARKUS, *Rod knížat*, s. 20.

³⁸ Tamtéž, s. 20.

³⁹ Roku 1721 se Marie Anna provdala za markraběte Ludvíka Jiřího z Badenu. Prostřednictvím dcery, která z tohoto svazku vzešla, Schwarzenbergům později připadlo lovosické panství.

⁴⁰ A. MARKUS, *Rod knížat*, s. 21.

Adam František horlivě, zejména značnými finančními prostředky, podporoval akce na jeho svatořečení.

Adam František zastával stejně jako jeho otec Ferdinand Vilém⁴¹ řadu významných funkcí u císařského dvora. Již od roku 1694 působil jako komoří římského císaře, uherského a českého krále Leopolda I. Roku 1700 byl jmenován říšským dvorským radou. Po smrti Leopolda I. sloužil nově nastoupivšímu císaři Josefu I. (1705–1711) v hodnostech tajného rady a nejvyššího podkoního. Po náhlém Josefově úmrtí se stal roku 1711 nejvyšším dvorním maršálkem nového císaře Karla VI. (1711–1740). Následujícího roku byl pak knížeti Adamu Františkovi ze Schwarzenbergu z rukou Karla VI. udělen za zásluhy Řád zlatého rouna. Roku 1713 byl opět ustanoven tajným radou a 1722 jmenován císařským nejvyšším podkoním. V těchto funkcích působil až do své smrti v roce 1732.

Co se týče schwarzenberského panství, kníže Adam František se velmi zasloužil o rozšíření rodového majetku, a to nejen systematickým nákupem dalších statků⁴², ale především ziskem eggenberského dědictví. Roku 1710 skonal kníže Jan Kristián z Eggenbergu a jelikož po sobě nezanechal žádného následníka či následnici, vymřel jeho osobou další významný jihočeský rod. Vdova Marie Arnoštka z Eggenbergu⁴³ se tak rozhodla postoupit celý eggenberský majetek svému synovci, kterým nebyl nikdo jiný než právě Adam František ze Schwarzenbergu. A tak po její smrti roku 1719

⁴¹ Ferdinand Vilém působil ve službách císaře Leopolda I. (1658–1705). Roku 1683 získal pozici tajného rady, o dva roky později jej císař jmenoval nejvyšším dvorským maršálkem. Roku 1688 obdržel od španělského krále Řád zlatého rouna. Roku 1693 se vzdal úřadu nejvyššího dvorského maršálka a dále působil jako nejvyšší hofmistr císařovny Eleonory Magdaleny.

Bližší Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.

⁴² Kníže Adam František v Čechách zakoupil roku 1706 Němčice, 1707 Dobruška, 1711 Zborov a Ohrazení u Českých Budějovic, dále Protivín s Křešťovicemi. Roku 1719 koupil Bělou, která připadla k Chýnovu a o deset let později, tj. 1729 Hamr a Val, které připadly k Třeboni. Roku 1713 dále zakoupil statek Hirshstätt na Moravském poli v Rakousích, o tři roky později pak ve Vídni odkoupil nedokončený palác na Rennwegu.

⁴³ Marie Arnoštka z Eggenbergu, rozená ze Schwarzenbergu (1649–1719) byla dcerou knížete Jana Adolfa I. (1615–1683), prvního příslušníka rodu, který se natrvalo usadil v Čechách a vybudoval zde rodovou državu. Roku 1666 se Marie Arnoštka provdala za Jana Kristiána, knížete z Eggenbergu a vévodu krumlovského (1641–1710). Jejich manželství však zůstalo bezdětné.

převzal kníže Adam rozsáhlé územní dědictví, které zahrnovalo zejména velké panství Český Krumlov, Vimperk, Netolice, Orlík a Chýnov.

Jako držitel již výše zmíněných vysokých říšských úřadů a blízký přítel císaře se roku 1723 účastnil korunovace Karla VI. na českého krále. Při této příležitosti císař opět povýšil krumlovské panství s územím Prachatic, Volar, Netolic, Lhenic na vévodství a titul vévody krumlovského byl v rámci rodu knížat ze Schwarzenbergu ustanoven k dědičnému užívání.⁴⁴

Hospodářstvím a správou svých statků se kníže zabýval s velkou pečlivostí. Mimořádnou pozornost věnoval chovu koní a hornictví. Podporoval rozvoj železářství ve Štýrsku, za cenu velkého úsilí se mu také podařilo obnovit stříbrné doly u Chýnova. Velkou péčí věnoval též údržbě lesů, jež se rozprostíraly na území schwarzenberských panství. Podle jeho vlastních slov pokládal kníže Adam František lesy „za bezesporu nejkrásnější poklad celého království Českého, který musí být udržován a pěstován.“⁴⁵

Knížete Adama Františka můžeme s klidným srdcem označit za vzor typického barokního šlechtice. Nejenže věnoval velkou pozornost hospodářství a správě svých rozsáhlých statků, ve velké míře se zajímal také o umění, vědu a architekturu. Není tedy divu, že na svých panstvích zaměstnával významné osobnosti své doby. Z architektů můžeme zmínit Antonína Herda, Antonína Erharta a Františka Martinelliho, Bernarda Fischera z Erlachu a jeho syna Josefa Emanuela či Pavla Ignáce Bayera.⁴⁶ Co se týče malířů a sochařů, jednalo se například o Jiřího Werleho, jež svými freskami vyzdobil velký sál na zámku Hluboká či místnosti nedalekého loveckého zámku Ohrada, Daniela Grana, autora stropů ve vídeňském paláci, a zejména malíře skotského původu Jana Jiřího Hamiltona, který působil ve schwarzenberských službách v letech 1709–1718 a

⁴⁴ Zmíněné panství bylo na vévodství povýšeno již v roce 1628, avšak titul vévody krumlovského byl vázán pouze na majitele z rodu Eggenbergů.

⁴⁵ A. MARKUS, Rod knížat, s. 23.

⁴⁶ Architekt Pavel Ignác Bayer byl roku 1706 jmenován knížecím stavitelem. Podílel se zejména na první etapě barokní přestavby zámku Hluboká, která byla započata z iniciativy Adama Františka. V letech 1708–1713 Bayer vybudoval pro náruživého lovce knížete Adama nedaleko Hluboké také lovecký zámek Ohrada. Na barokních úpravách Hluboké se pak od roku 1721 podílel i též zmíněný vídeňský architekt Antonín Erhart Martinelli.

své práci se věnoval zejména na třeboňském zámku. Tento malíř proslul především svými malbami koní a zobrazováním knížetem tak oblíbených loveckých scén.⁴⁷

Kníže rovněž nakupoval obrazy slavných umělců, jako příklad můžeme uvést malby Petra Paula Rubense či Pavla Veronese, a také knihy, kterými dále rozšiřoval zámeckou knihovnu. Podporoval také velké množství spisovatelů, kteří mu na oplátku připisovali svá díla. Náležitou pozornost věnoval též rodové reprezentaci a prezentaci své vlastní osoby, což projevil například roku 1705 založením granátnické gardy na Hluboké či ražbou mincí se svým portrétem.⁴⁸

Kníže Adam František ze Schwarzenbergu se do dějin zapsal nejen svými zásluhami u císařského dvora a v rámci hospodaření a správy rodového majetku, ale také krajně netradičním způsobem své smrti, jelikož jen málokterá historická osobnost skonala přímo rukou samotného císaře Svaté říše národa německého.

Již bylo zmíněno, že jednou z největších zálib knížete Adama Františka byl lov a láska k myslivosti. Tato nezkrotná vášeň se mu však stala osudnou. Stejnou zálibu s ním sdílel i císař Karel VI., a proto není divu, že během své cesty do Čech, kterou i s císařovnou Alžbětou Kristinou podnikl na počátku léta roku 1732 za účelem návštěvy lázní v Karlových Varech, využil možnosti zúčastnit se honu na jeleny nedaleko Brandýsa nad Labem. Během honu, který se zde uskutečnil 10. června zmíněného roku 1732, však došlo k tragédii. Její příčinou se stalo nešťastné rozmístění účastníků, díky kterému se oba hlavní protagonisté, tj. císař Karel VI. a kníže Adam František nevědomky ocitli v postavení přímo naproti sobě, vzdálení jen několik desítek metrů. Ve chvíli, kdy se na cestě objevil jelen, císař mající jako panovník výsadu první rány, vystřelil. Svůj zamýšlený cíl ovšem minul a kulka zasáhla Adama Františka. Kníže byl vážně poraněn v břišní oblasti a svému zranění již následujícího dne podlehl. Jeho tělo bylo nabalzamováno, srdce bylo uloženo v kapli sv. Jana farního kostela sv. Víta v Českém Krumlově, kterou nechal sám Adam František roku 1726 vybudovat, vnitřnosti pak spočinuly v hřbitovním kostelíku sv. Jiljí v Třeboni.

Císař se svou vinu na smrti knížete snažil nějakým způsobem odčinit, tudíž již necelý měsíc po tragické události, tj. 6. července 1732 udělil pozůstalému synovi Josefu

⁴⁷ Vedle třeboňského zámku je možné spatřit Hamiltonovy obrazy i na zámku Hluboká. Malby jsou umístěny v bývalé pracovně kněžny Eleanory ze Schwarzenbergu, rozené z Lichtenštejna. Pracovna je nyní právě podle umístěných obrazů nazývána Hamiltonovým kabinetem.

⁴⁸ *Schwarzenbergové 1615–1789*, České Budějovice 2009.

Adamovi, teprve desetiletému nástupci Adama Františka na pozici vládce domu schwarzenberského, Řád zlatého rouna a zavázal se držet nad ním, jakožto nad celou knížecí rodinou ochrannou ruku tak, jak si to kníže Adam František na smrtelné posteli přál.

III. Struktura spisu a jeho jednotlivých částí

Následující kapitola je již věnována celkové kompozici Rouxova rukopisu. Nejprve zaměříme pozornost na horizontální členění celého pojednání a též jeho jednotlivých částí, poté zmíníme vertikální členění textu a na závěr představíme úvodní slovo, kterým Philibert Joseph de Roux své dílo opatřil.

3.1. Kompozice textu

Po titulní straně, na níž je uveden celý název spisu, jméno autora a místo vzniku, následuje strana s věnováním, jež zní: „*Vaší nejjasnější výsosti, panu knížeti ze Schwarzenbergu, lankraběti ze Sulzu, státnímu radovi jeho výsosti císařské a katolické a jeho nejvyššímu štolbovi, rytíři zlatého rouna a vévodovi z Grumau.*“⁴⁹

Na zmíněné věnování pak navazuje oslovení a několika stránkový úvod, ve kterém se autor obrací přímo na knížete Adama Františka a objasňuje, za jakým účelem traktát sepsal a podává stručné informace o jeho obsahu.

Za úvodní řečí následuje obsah, tj. soupis všech zásad, které jsou v díle prezentovány, s označením příslušných stran. Mezi úvodní stránky zařadil Roux i seznam autorů, a to jak církevních, tak i těch ze světského prostředí, jejichž myšlenky ve svém díle cituje a komentuje a z jejichž děl čerpal argumenty pro zdůvodnění jednotlivých uvedených zásad a doporučení.

Před začátkem samotného textu autor předkládá tři latinsky psané výroky, jež pocházejí z bible. Všechny se svým způsobem vyjadřují ke vztahu vládce k moudrosti – nabádají knížete k tomu, aby byl moudrý, následoval moudrost svých předků, čímž si zajistí dlouhé období své vlády.⁵⁰

⁴⁹ „*À Son Altesse Sérénissime Monseigneur Le Prince de Schwartzenberg Landgrave de Sulze Conseiller d'État de sa Majesté Imperator et Catholique et Son Grand Ecuyer Chevalier de la Toison d'or et Duc de Grumau.*“

⁵⁰ „*Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens et in prophetis vacabili narrationem virorum nominatorum conservabit at in versutias parabolarum simul introibit occulta proverbiorum inquiret et in absconditis parabolarum ronsversabitur.*“

Eccle.39

„*Si delectamini sedibus et sceptris o reges populi diligite sapientiam ut in perpetuum regnetis.*“

Sapieni.cvi

Vlastní text rukopisu je rozdělen do pěti částí, každá z nich pak čítá na třináct kapitol, které se věnují vždy konkrétní ctnosti, zásadě či doporučení. Celkem tedy Roux předkládá knížeti šedesát pět zásad, kterými by se měl řídit, aby naplnil vzor ctnostného křesťanského vládce.

Z hlediska metodologického postupu, který byl při tvorbě textu autorem uplatněn, je každá ctnost či zásada označena římskou číslicí a text, který následuje a dále ji rozvádí, se skládá ze čtyř částí. V první z nich autor blíže objasňuje, v čem daná zásada spočívá, argumentuje, případně své teze podpírá uvedením myšlenek rozličných učenců, jež se daného tématu týkají. Po této teoretické části autor poskytuje vždy dva příklady – jeden pozitivní, druhý negativní, které se k dané problematice vztahují. V příkladech vystupují převážně biblické postavy a postavy vládců z období starověkých dějin, možné je najít i názorné ukázky chování a jednání evropských vládců, kteří se dobou svého působení více přibližují současnosti autora. Otázce použitých příkladů se budeme věnovat později, ale alespoň pro představu uvedme příklady k prvnímu pravidlu, které říká, že křesťanský vládce se musí učit moudrosti. Autor uvádí jednak příklad moudrého knížete, a to biblického krále Šalamouna, jednak příklad knížete nerozumného - v tomto případě zmiňuje prvního krále sjednoceného Izraelského království Saula. Poslední část kapitoly pak tvoří závěrečná reflexe, v jejímž rámci autor upozorňuje na význam dodržování zásady, případně uvádí další příklady vládců, kteří se předkládaným pravidlem řídili.

Co se týče vertikálního členění, vlastní text je doprovázen poměrně rozsáhlým poznámkovým aparátem. V textu jsou odkazy značeny malými písmeny, po stranách textu jsou pak k příslušným písmenům doplněny ve formě zkratk autoři a názvy jejich děl, případně jednotlivé části Písma svatého, ze kterých byly uvedené myšlenky převzaty. Pod textem jsou pak v podobě poznámek pod čarou uvedeny další citace z děl významných učenců a to většinou v latinském jazyce, které autor překládá do jazyka francouzského, případně k nim ještě připojuje svůj vlastní komentář.

Rouxův rukopis víceméně postrádá jakýkoliv závěr, který by alespoň částečně komplexním způsobem shrnoval myšlenky v textu předložené. Můžeme se pouze domnívat, že jej autor opomenul zřejmě proto, jelikož měl pocit, že vše důležité zmínil

„Melior est sapientia quam vires et vir prudens quam fortis audite ergo reges et in telligite discite iudices finium terra.“

Sapieni.c.6.v.i.2

již v úvodu, tudíž není třeba nic dalšího dodávat. Náznaky závěrečných slov je možné vidět v poslední zásadě, která knížete nabádá, aby se snažil jednat vždy takovým způsobem, aby dosáhl slávy jen v tom dobrém slova smyslu a zajistili si tak nesmrtelnost svého jména v dějinách.

3.2. Rouxův úvod

Philibert Joseph de Roux opatřil své dílo sedmistránkovou předmluvou, která je stylizována do podoby otevřeného dopisu, jehož slovy se autor obrací přímo na osobu Adama Františka ze Schwarzenbergu, kterému chce své pojednání věnovat a jehož oslovuje „*Vôtre Altesse Sérénissime*“ (Vaše nejjasnější výsosti). V úvodu autor objasňuje důvody vzniku spisu, předkládá aspekty jeho obsahu a vytyčuje cíl svého snažení. Zmíněné informace prokládá oslavnými výroky na osobu knížete Adama Františka.

Ačkoli z celé kompozice a obsahu díla vyplývá, že Roux své dílo sestavil velmi svědomitě a jedná se podle něj o závažné téma, sám na tomto místě hovoří o tom, že ve výsledku má jeho dílo posloužit spíše k pobavení čtenáře, než k vlastnímu poučení. Je možné usoudit, že tuto zmínku připojil zřejmě z obavy, aby nebyl postižen za opovržlivost, se kterou si dovoluje předkládat knížeti způsoby a vzory chování a jednání, které by měl následovat.

Jak sám Roux uvádí, jeho dílo obsahuje velmi prospěšné zásady týkající se oblasti politiky, které jsou založeny na svatých a nesporných pravdách obsažených v Písmu svatém nebo vyřčených v dílech církevních otců či významných světských učenců. Na základě těchto zásad vytváří portrét ctnostného křesťanského vládce. Pokud bude kníže ony zásady dodržovat, stane se vykonavatelem slavných činů a zařadí se mezi ctnostné křesťanské hrdiny.

Roux hned na několika místech knížete velmi horlivě přesvědčuje o lásce, pokoře a úctě, které k němu chová, ačkoli mu nebylo umožněno dosáhnout takové pocty, aby Adama Františka mohl poznat osobně. Děkuje, že se s ním mohl seznámit alespoň prostřednictvím jeho dcery, která je jisto jistě, co se ctností týče, jeho věrným obrazem. Autor knížeti velmi lichotí, vypočítává ctnosti, kterými byl obdařen a které nesporně doprovázejí všechny jeho činy. Podle Rouxových slov neexistuje většího a šlechetnějšího srdce než je to, které vlastní kníže Adam František ze Schwarzenbergu.

Autor také vyjadřuje své obavy z toho, že spis nebude mít takový úspěch, v jaký sám doufá, jelikož nebyl sepsán žádným známým spisovatelem, ale právě jím, pouhým

učitelem cizích řečí. Proto v závěrečné části své promluvy prosí knížete, aby byl k jeho pojednání shovívavý a přijal jej příznivě. Též píše, že se bude modlit k nebesům, aby kníže dosáhl ve všech svých činech úspěchu a aby Bůh dal požehnání celému schwarzenberskému domu, jakožto i synovi Adama Františka, do nějž kníže jako do svého nástupce vkládá velké naděje.

Roux dále žádá knížete o jeho ochranu a podporu. Kníže má též schválit Rouxovo rozhodnutí zasvětit celý svůj život hlubokému respektu k jeho osobě. Svou pokoru vyjadřuje i v rámci svého podpisu, jelikož se tituluje jako „*Le très humble, très obéissant et très soumis serviteur ...*“ (Velmi ponížený, velmi poslušný a velmi pokorný služebník ...).

Závěrečná formulace uvádí předkládaný portrét křesťanského vládce: „*Monseigneur. Aimer et servir Dieu d'un coeur pur et sincère. Être de la vertu l'appuy le plus parfait. Au pauvre comme riche affable et débonnaire. Grand Prince, en peu de mots voilà vôtre portrait.*“ (Pane. Milovat a sloužit Bohu čistým a upřímným srdcem. Být ctnostný je nejdokonalejší opora. K chudým stejně jako k bohatým vlídný a dobromyslný. Velký kníže, tu máte v několika slovech váš portrét).

IV. Ctnosti a neřesti křesťanského knížete

Následující výklad se bude zabývat konkrétním obsahem jednotlivých částí a kapitol interpretovaného spisu. Budou v něm formou parafráze původního textu představeny všechny zásady a ctnosti a taktéž stručně objasněny jejich myšlenkové aspekty. Větší pozornost bude věnována uvedeným příkladům, které každé zásadě přísluší a o něž Roux opírá své argumentace.

4.1. První část

V hierarchii ctností, kterou Philibert Joseph de Roux knížeti předkládá, staví na první pozici moudrost - „*Le Prince doit étudier la Sagesse.*“ (Vládce se musí učit moudrosti). Jak je již doloženo v latinských citátech, které této kapitole a v zásadě celému textu předcházejí, moudrost je nejdůležitější vlastností, kterou by měl vládce disponovat, neboť pokud je vládce moudrý, je již předem předurčen k úspěchu ve všech směrech své činnosti. Veškerá moudrost pochází od Boha, Bůh sám je onou moudrostí a je to jen a jen on, kdo moudrost předává lidem. Určena je však jen těm, kteří ji milují a kteří ji usilovně hledají. Moudrost ve spojení s dodržováním práv zajistí vládci nesmrtelnost. Je zde tedy dokončen proces, o němž již bylo hovořeno v úvodních partiích práce, jež započal již ve středověku, tj. pomalý přerod pozic klasické antické dvojice ctností „*fortitudo – sapientia*“, kdy se moudrost přesunula na první pozici a statečnost byla odsunuta poněkud do pozadí, o čemž budeme ještě hovořit později. Roux zde vychází z myšlenky Ciceronovy, podle níž je základním předpokladem k dosažení moudrosti umění poznat sám sebe. Roux k tomuto tvrzení dodává a zdůrazňuje, že důležité je zejména rozpoznat a uvědomit si svou nízkost vůči velikosti Boha.

Příkladem moudrého vládce zde budiž král Šalamoun, král jednotného Izraelského království, jemuž vládl přibližně v letech 970–931 př. n. l., a jeho vidění, které popisuje třetí kapitola první knihy Královské. Šalamounovi se ve snu zjevil Bůh a nabídl se, že mu dá vše, čeho si od něj bude žádat. Bůh pak byl velmi potěšen výběrem mladého moudrého krále, jelikož Šalamoun netoužil ani po bohatství, ani po věčném životě, nýbrž požádal Boha o srdce, které bude schopno spravedlivě soudit a rozlišovat mezi dobrem a zlem, aby mohl náležitě vládnout svému lidu.

Jako příklad vládce nerozumného uvádí Roux další postavu biblických dějin, tentokrát prvního izraelského krále Saula, jehož vláda spadá přibližně do let 1050 - 1010 před n.l. Saul, přestože byl po vyvolení Bohem a pomazáním prorokem Samuelem na krále izraelského lidu obdařen moudrostí, překročil příkázání Boha a bez Samuelovi přítomnosti provedl zápalnou oběť. Skrze Samuela pak k němu Bůh promluvil a pokáral ho, že kdyby byl dodržel jeho příkázání, vládnul by svému království věčně, avšak on tak neučinil, tudíž Bůh vyvolí jiného muže, kterému svěří vládu nad svým lidem.

Jak vyplývá se závěrečné reflexe, Roux chtěl na Šalamounově příkladu poukázat na nezbytnost opovrhování pozemskými požitky a bohatstvím. Vládce by se měl v první řadě starat o blaho svého lidu a usilovat o to, aby byl svými poddanými vnímán jako opravdový zástupce („obraz“) Boha na zemi. Saul pak reprezentuje nebezpečí, kterému se vládce vystavuje, pokud se odmítne podřídit boží vůli, či dokonce Boha svým jednáním urazí.

Dalším pilířem charakteru ideálního křesťanského vládce je ctnost uvedená jako druhá v pořadí - zbožnost. Beze sporu je třeba být zbožným, neboť lid má v úctě zbožné vládce a schvaluje všechna jejich rozhodnutí. Roux cituje starořeckého spisovatele, historika a žáka Sokratova Xenofonta (444/428–354 př. n. l.), podle nějž musí být vládce nejzbožnější a nejspravedlivější a v těchto ohledech vždy lepší, než všichni ostatní, neboť pokud tomu tak není, není tento vládce hoden království ani vlády nad jinými. Úspěch všech podniků zbožného knížete je vždy zaručen, naopak ti, kteří Bohem pohrdají, dosáhnou nešťastného konce. Vyjádřeno slovy svatého Augustina: „*Díky zbožnosti a spravedlnosti se vládci stávají Bohy na zemi a zajišťují si své trůny.*“

Zbožností se vedle mnohých dalších vládců pyšnil král Ferdinand Veliký a též římský císař Konstatin Veliký (306-324). Jako důkaz Konstantinovy nezměrné víry v Boha uvádí Roux situaci, ke které došlo na prvním nikajském koncilu, jež se konal roku 325 n.l. a jehož cílem bylo vyřešit spor o nauku Areia z Alexandrie, který se týkal povahy Kristovy osoby a vztahu Božího Syna k Bohu Otci. Koncil probíhal za osobní účasti císaře a za přítomnosti mnoha biskupů a dalších církevních činitelů. Ačkoli byl císař velmi pohoršen a rozčilen nedostatkem úcty, kterou mu církevní představitelé prokazovali, dokázal svá příkoří překonat a vědom si příkázání, jež zní „miluj bližního svého“, jednal s biskupy velmi vlídně, objímal je a líbal.

Jako bezbožníci jsou zde uvedeni španělský král Alfons II. (1162–1196) a římský císař Fridrich II. (1212–1250). Alfons byl v tomto případě vybrán jako vhodný příklad proto, že měl údajně ve zvyku prohlašovat, že kdyby byl přítomen ve chvíli, kdy Bůh

tvořil svět, zasloužil by se o to, aby celá řada věcí kolem byla stvořena mnohem lépe a aby všichni byli vším rovnoměrně obdarováni. Fridrich II. zase prosazoval myšlenku, že tři znamenití podvodníci – Mojžíš, Ježíš Kristus a Mohamed - svedli lidské pokolení k vědění. Jejich bezbožné urážky nezůstaly nepotrestány a oba vládci o svá království dříve nebo později přišli. Neboť, jak Roux knížetě výslovně varuje, pohrdat Bohem je hřích ze všech největší. Pokud se člověk zřekne Boha, Bůh jej také opustí, což je zejména pro vládce značně nešťastná situace, neboť Bůh je garantem úspěšnosti jeho počínů i celé jeho moci. Není tedy divu, že ti, kteří se dopouštějí urážky na Bohu, svá královská postavení ztrácejí, jako ve zmíněných dvou případech.

V Rouxově stanovené hierarchii třetí pozici v rámci nejdůležitějších ctností zaujímá již výše zmíněná spravedlnost. Jednoznačné prosazování spravedlnosti je základním prostředkem, díky němuž se lidé mohou alespoň částečně přiblížit obrazu Boha. Bůh nenávidí ty, jejichž srdce jsou otevřena bezpráví, naopak žehná spravedlivým, které obklopuje svou přízní a poskytuje jim svou ochranu. Vládce musí být strážcem a ochráncem svých poddaných a měl by zajistit, aby bohatí netrpěli nespravedlností a ani chudým se neděla žádná křivda.

Za reprezentanta spravedlivých rozhodnutí vybral autor milánského vévodu Galeazza Maria Sforzu. Příkladem nespravedlnosti se stal další biblický příběh, který vypráví o Nabothovi. Naboth žil na území severního Izraele za vlády krále Achaba (874–852 př. n. l.). Po svém otci zdědil vinici, které se chtěl král Achab zmocnit, avšak Naboth respektující dědictví svých otců odmítl vinici králi prodat. Přestože byl podle zákona v právu, král byl velmi rozhořčen, čehož si všimla jeho manželka, fénická princezna Jezábel, které se podařilo získat falešné svědky, jež vypověděli, že se Naboth dopustil urážek proti králi i samotnému Bohu. Na základě vykonstruovaného obvinění byl nevinný Naboth vyhnán z města a za jeho branami ukamenován.

Vládce se musí zasloužit o to, aby žádný zločin nezůstal bez trestu a žádný dobrý skutek bez náležité odměny. Tím se opět přiblíží obrazu Boha, protože podle parafráze slov teologů, jež Roux cituje, boží spravedlnost také nenechá žádné zlo bez přiměřeného potrestání, ani žádné dobro bez odplaty.

Jako další zásadní nezbytnost uvádí autor znalost božího zákona a jeho dodržování. Řídit se božím zákonem platí samozřejmě pro všechny poddané Boha, ale pro vládce obzvláště, jelikož má jít svému lidu vždy příkladem. Vládce musí sloužit Bohu stejně jako ostatní, protože i on sám je řazen mezi poddané Boha. Je nezbytné poslouchat boží

zákon a boží přikázání, neboť jak hlásá izraelský prorok Izajáš: „*Bůh je náš soudce, náš zákonodárce, náš král, je to on, kdo nás spasí.*“

Vzorem, který Roux k této zásadě přikládá, jsou dva judští králové, kteří nejen že boží zákon vždy striktně dodržovali, nýbrž se ho snažili v co největší míře šířit mezi svůj lid. První z nich, Jóšafat, byl čtvrtým králem Judského království, jemuž vládl přibližně v letech 873–849 př. n. l. Jóšafat vypravil během třináctého roku své vlády poselství starších a kněžích, které putovalo po městech jeho království a jehož úkolem bylo učit lid božímu zákonu. Druhý král, Jóšijáš, vládnoucí v letech 640–609 př. n. l., realizoval významnou náboženskou reformu, jejímž prostřednictvím se pokusil odstranit ve své zemi všechny pohanské kultury a ustanovil jako legální pouze jediný kult, a to kult Hospodinův. Protikladem k těmto dvěma příkladným králům se stal král Menaše (Menasses) panující nad Izraelem v letech 689–642 př. n. l., který boží zákon nedodržoval a navíc páchal všemožné hanebnosti a znovu zaváděl modlářské kultury. Druhá kniha Královská hovoří dokonce o tom, že „*Menaše prolil tolik nevinné krve, že jí naplnil Jeruzalém od okraje po okraj - jako by nebylo dost na tom, že svedl Judu k hříchu, aby páchali, co je v Hospodinových očích zlé.*“ Případ Menašeho, jež opovrhoval božím přikázáním, má poučit krále a knížata, aby ctili boží zákon a ustanovili jej základním zákonem svých vlastních království.

Vládce by měl vedle božích zákonů respektovat i základní lidská práva. Zde již můžeme vidět předznamenání osvícenského myšlení, o čemž více pohovoříme v závěrečných kapitolách. Svaté písmo říká, že jaký je vládce, takoví jsou poddaní. Svatý Ambrož na tuto záležitost reaguje slovy, že vládce není v žádném případě osvobozen od zákonů a pokud je porušuje a hřeší, hanobí ony zákony v očích poddaných svým vlastním příkladem. Jak by se mohl někdo, kdo je určen soudit ostatní, vyhýbat spravedlnosti, jejímž je garantem, a odsuzovat u svých poddaných to, co činí on sám?

Král jednoho z italských národů jménem Zaleuque neváhal na základě zákona, který sám vyhlásil a který nařizoval, aby každému, kdo se dopustí cizoložství, byly vyloupnuty oči, potrestat i svého syna, který se zmíněného zločinu dopustil. Naopak král Šalamoun, již jednou zmiňovaný jako vzor moudrého krále, je nyní představen v poněkud odlišné pozici. Šalamoun, který vždy prováděl chvályhodné skutky, mezi nimiž vynikla stavba proslulého Šalamounova chrámu zasvěceného Bohu, se najednou, vedený nevídanou zaslepeností, rozhodl svou lásku, jež vždy věnoval moudrosti a vědění, přenést na ženy. Ve výsledku si tak vedle sedmdesáti legitimních žen vydržoval

ještě na třicet konkubín. Zalíbení, které v nich našel, ho dovedlo až k tomu, že postavil chrámy jejich modlám a počal hanebně porušovat boží i světské zákony. Bůh rozhořčen královým jednáním se mu osobně zjevil, aby mu mohl vytknout jeho neloajálnost a aby mu předpověděl, že za trest bude nucen rozdělit své království a část dát svému služebníkovvi.

Pokud přeskočíme několik následujících zásad, k nimž se samozřejmě následně opět vrátíme, dostaneme se k pravidlu, jež s výše uvedeným zcela přímo souvisí, neboť říká, že správný vládce se musí umět ponížít před Bohem. Bůh vymazává z lidské paměti vzpomínky na pyšné vládce a věčně nechává žít ty, kteří jsou jeho poníženými služebníky. Ty také ochraňuje, utěšuje je a pomáhá jim.

Podle bible Bůh potrestal marnivost a pýchu krále Novobabylonské říše Nabukadnesara II. (604-562 př. n. l.) tím, že jej nechal po dobu sedmi let žít mezi divokými zvířaty v lese. Během této doby se podle slov Písma jeho vlasy a chlupy proměnily v orlí peří a jeho nehty v ptačí drápy.

Přestože musí panovník stejně jako jeho poddaní sloužit Bohu a dokázat se před ním ponížít, musí dbát i o lesk svého majestátu, neboť vznešenost (důstojnost) je obrazem velikosti boha v králově duši.

Majestát přímo emanoval z osoby perského krále Assurea⁵¹ a to do té míry, že okouznil i jeho ženu Ester, původně hebrejskou dívku, která se přišla přimluvit za milost pro svůj lid, který její manžel odsoudil k záhubě. Podle jejích vlastních slov pojednou ve svém manželovi spatřila anděla. Přesto pronesla poníženě svou řeč a překvapivě opravdu dosáhla toho, oč usilovala.

Římský historik Titus Livius (59 př. n. l.–7 n. l.) podává ve svém díle *Dějiny od založení Města (Ab Urbe cundita libri)* svědectví o posledním makedonském králi Filipovi, který snižoval svůj majestát tím, že měl ve zvyku žertovat o velmi důležitých a vážných záležitostech. Římský politik a vojevůdce Scipio zvaný Africanus, jež se proslavil svými vojenským úspěchy v bitvách s kartaginským vojevůdcem Hannibalem během druhé punské války, sice vyzařoval majestátnost do celého svého okolí, avšak měl ve zvyku nosit paruku, což působilo dosti zženštilým dojmem a jeho vznešenost tak značně trpěla.

⁵¹ V bibli je tento perský král uveden pod jménem Achašveroš a badatelé stále vedou spory, zda se za tímto pohebrejšťeným slovem skrývá perské jméno Xerxes nebo Artaxerxes.

Roux zde poukazuje na to, že důstojnost, vznešenost, či majestát vládce, nespočívá v jeho tělesné schránce, v jeho vynikajících proslovech, ani ve vystupování na veřejnosti a komunikování se světem. Konstituujícími faktory opravdové vznešenosti jsou posvátnost, dobrota, moc a rozum zbavený všech vášní.

Pro vládce je též důležité být obezřetným a rozvaha a opatrnost musí doprovázet všechny jeho činy. Obezřetnost či opatrnost jsou dcerami ctnosti a víry. Tvoří vlastnosti velmi podstatné pro panovníka či knížete, jež se formují na základě lidské přirozenosti, zkušeností a nabytých vědomostí.

V následujícím příkladu vystupuje opět král Šalamoun a to ve všeobecně známém sporu, který měl rozhodnout a z něhož také pochází dnes již ustálené spojení „šalomounské rozhodnutí“, kterého se používá pro označení nečekaného a moudrého rozhodnutí ve zdánlivě neřešitelném sporu. Před krále se dostavily dvě ženy, prostitutky, které nedlouho po sobě porodily syny. Jedna z nich však v noci své dítě zalehla, čímž ho usmrtila. Neváhala a ihned se vydala do domu své spící sousedky, kde ji odňala jejího syna a do náruče vložila svého mrtvého. Ráno však okradená matka poznala, že dítě, ležící bezvládně v jejím náručí, není jejím synem a požadovala své dítě zpět. Druhá žena jí jej odmítla vrátit neustále tvrdíce, že jeho matkou je ona a to i před samotným králem. Ten ženy vyslechl a přikázal, aby mu přinesli meč, neboť hodlal dítě rozetnout ve dvě a každé ženě podat jednu polovinu. Jedna z žen s jeho rozhodnutím chladně souhlasila, druhá však počala úpěnlivě prosit, aby dítě nechal žít a dal ho raději její sokyni. Tak král Šalamoun poznal, která z žen je pravou matkou dítěte a té také bylo navráceno.

Šalamounův syn a nástupce na trůnu Rechabeám, vládnoucí přibližně v letech 931–913 př. n. l., reprezentuje neopatrného vládce, který odmítl vyslyšet rady starších, aby vyšel vstříc shromážděnému davu severních kmenů, který požadoval zmírnění nucených prací a příliš vysokých daní, a nechal je na základě rad svých mladých dvořanů a oblíbenců brutálně potlačit. Díky své neopatrnosti pak následně přišel o velkou část svého království, jelikož svým jednáním způsobil rozdělení Izraele na Severní království a jižní Judsko.

Kníže musí též vystupovat laskavě a dobrotivě ve vztahu ke svým poddaným. Nadměrná přísnost vede ke ztrátě autority a postupně i veškeré moci. Mimo jiné je zde zachyceno zajímavé přirovnání, jež pochází z díla římského filosofa Senecy, který říká, že násilí a neustálé mučení je ostudné pro prince stejně jako časté pohřby v lékařství. Je

třeba, aby byl vládce k poddaným přísný, ale jen v rámci únosných mezí a jeho přísnost by měla být mírněna laskavostí.

V následujících ukázkách opět vystupují starozákonní postavy, tentokrát se jedná o známou biblickou dvojici – již zmiňovaného krále Saula a jeho válečníka a pozdějšího izraelského krále Davida. Jak příklad milosrdného vládce, tak i vládce hrubého k poddaným je prezentován na vztahu těchto dvou osob. V prvním případě je předložena situace, kdy David, ve snaze vyhnout se nespravedlivé persekuci vůči jeho osobě ze strany krále Saula, bloudil dlouhý čas pouští a od smrti hladem jej zachránili poddaní bohatého, ale krutého krále Nabala. Nabal však odmítl Davidovi pomoci a navíc ony poddané potrestal. Tento král však měl ženu Abigail, která Davidovi a jeho družině poskytla stravu a přístřeší. Svými modlitbami zahнала hněv krále, který však zanedlouho ze strachu o ztrátu svého postavení zemřel, a šlechtný David dokázal žet jeho smrti. Druhá ukázka vypráví o Saulově hněvu a nenávisti vůči Davidovi, které se jej zmocnily po Davidově vítězství nad Goliášem. Tato averze vyvrcholila několika pokusy připravit Davida o život. Poprvé po něm Saul vrhnul své kopí, avšak David se hbitě vyhnul a i nadále choval k Saulovi přátelství a respekt. Podruhé Saul naverboval Jonathana, aby Davida zradil a zavraždil. Jonathan však tento ohavný záměr zavrhl a Davida před ním varoval. Roux dodává, že ačkoli Saul následně dosáhl smíření s Davidem, provedl to pod rouchem přetvářky, zatímco David vždy dosahoval úspěchů díky ušlechtilosti, vlídnosti a laskavosti.

Další ctností, jež je zde autorem předkládána, je skromnost. Roux upozorňuje, že skutečnost, že je vládce skromný, v žádném případě neznevažuje vládcovo postavení. Naopak, vládce mírný, skromný a dobrosrdečný je svým lidem zbožňován a uctíván. Panovníkova skromnost chrání a udržuje království, neboť právě ona dokáže mírnit příliš ambiciózní přání a plány vládců a korigovat moc vyplývající z jejich hodnosti.

Velice skromně se zachoval španělský král Filip II. (1516-1598), když mu zručný milánský řemeslník navrhl, že jeho sochami vyzdobí všechny brány měst milánského vévodství. Král odpověděl, že nestojí o to mít mnoho soch v pozemském světě, že chce najít řemeslníka, který mu umístí jedinou sochu na nebesích.

Jako pyšný panovník je uveden slavný dobyvatel Alexandr Veliký, který jsa hrdý na svá velká vítězství a opovrhuje lidských stavem, zapíral svého otce Filipa a označoval sám sebe za syna Jupitera, který podle jeho vlastních slov vstoupil do lůna jeho matky Olympie v podobě hada. Stejně tak římský vojevůdce a imperátor Gaius Julius Caesar

podlehl lichotkám a nestyděl se říci, že lidé s ním musí od té chvíle mluvit s respektem a všechna jeho slova považovat za zákon.

Stejně tak jako skromnost udržuje království a státy při životě i vládcova umírněnost. Roux v této souvislosti uvádí čtyři faktory, které neodvratně vedou k zániku říše - v první řadě je to nadměrná ctižádostivost panovníka, který mu vládne, dále lakota úředníků, zanedbávání božských záležitostí a pohrdání církví a papežským státem.

Podle biblického vyprávění se lid Izraele chtěl odvděčit Gedeonovi za jeho horlivé služby tím, že jej a jeho další potomky ustanoví svým svrchovaným pánem. Gedeon však odpověděl, že se jejich vládcem nestane ani on a ani jeho potomci, neboť jejich jediným pánem byl, je a navždy bude pouze a jen Bůh.

Polycratos, vládce (tyran) nad ostrovem Samos v letech 538-522 př. n. l., byl doslova ztělesněním štěstěny, neboť ve všem, co činil, byl vždy úspěšný a to až do té doby, než jednoho dne odhodil svůj královský prsten do moře a znovu jej našel v těle ryby servírované na slavnostní tabuli. Král nadouvaje se, jaké má opět štěstí a nedokázav mírnit svou pýchu vyhlásil válku Peršanům. Avšak štěstěna se k němu najednou obrátila zády a jeden ze satrapů perského krále Dareia I. jej v boji porazil, zajal a nechal pověsit na šibenici.

Správný panovník musí také někdy určité věci zamlčet či ve prospěch věci dokázat použít přetvářky, ale vždy tak musí činit s politováním. Vládce, který neumí v příhodné chvíli zatajit jisté informace či se přetvařovat, neumí vládnout. Hloupý člověk řekne vše, co si myslí, ale ten chytrý dokáže svou řeč zadržet a neodhaluje své myšlenky celému světu. Takováto přetvářka však musí být činěna s opatrností, aby se nezvrhla v podvod či klamání. Umění chytré přetvářky je tak základním nástrojem pro vládnutí. Chytré přetvářky dokázal vždy vhodně využít David, ke značně nebezpečné přetvářce se uchýloval jeho protivník Saul.

Poslední zásadu první části spisu tvoří tvrzení, že nedůvěra je matkou jistoty. Vládce může vložit svou plnou důvěru pouze v Boha, neboť lidské srdce je občas zvrhlé a nevyzpytatelné. Je nezbytné být obezřetný a předvídavý, jelikož všude čeká nějaké nebezpečí. Není nic lepšího a nic prospěšnějšího pro knížete než moudrá a rozumná nedůvěra. Právě ona střeží jak město, tak i celé království a jeho a bohatství.

Francouzský král Jindřich II. (1547-1559) poučoval v této oblasti svého syna Jana a radil mu, aby chránil především ty, kteří jsou na jeho straně zřikající se jeho nepřítele krále Dona Pedra. Musí s nimi však jednat takovým způsobem, aby mohl stále podezřívat jejich loajalitu. Jako o modelu nejmoudřejší nedůvěry pak Roux hovoří o již

několikrát zmiňovaném Davidovi - bez nedůvěry by neodvratně podlehl nespravedlivé a kruté persekuci ze strany krále Saula, který pod falešným vzhledem přetvářky jen hledal příležitost, kde a jak jej zahubit.

Alfons XVI., král Leonu, byv okraden o své země králem Sanchesem odebral se do Toleda na dvůr maurského krále. Po nějaké době král Sanches zemřel a stavové země leonského království se obrátili na Alfonse s žádostí, aby se jako jejich legitimní král opět navrátil na trůn. Avšak maurský král dozvěděl se o smrti Sanchese zajal Alfonse a dal ho uvěznit, aby si mohl přivlastnit jeho země. Alfons však již dříve odhalil královy záměry a navíc byl svými stavy varován, přesto se rozhodl králi důvěřovat, což bylo sice velmi nebezpečné, ale nakonec se situace obrátila v jeho prospěch. Maurský král, ač krutý, byl dojat důvěrou, kterou k němu Alfons choval, a proto se jej rozhodl propustit a vrátit mu zpět jeho země a ještě jej doprovodil zpět domů.

Nedůvěra je tedy stejně důležitá vlastnost jako důvěra, avšak obě musejí být usměrňovány rozumem a obezřetností.

4.2. Druhá část

Druhá část textu je uvedena zásadou, která knížete nabádá, aby byl bdělý a měl se na pozoru, a to dokonce i před svými strážemi. Stejně tak jako lev – král zvířat spí s otevřenými očima, musí i vládce nad lidmi jednat obdobně, tzn. jeho jedno oko musí vždy bdít a jedno ucho poslouchat, protože jen ostražitost může vládce ochránit před lstí a nepříjemným překvapením.

Jako příklad dokonalé obezřetnosti je zde popsán způsob, který praktikoval Alexandr Veliký, když dopřával odpočinek svému tělu. Alexandr prý spal s pažemi roztaženými držíc v jedné ruce stříbrnou kouli, která jej probouzela z příliš hlubokého spánku tím, že spadla do bronzového bazénku umístěného přímo pod jeho rukou. Podle Rouxova mínění by se tento slavný dobyvatel nikdy nemohl stát pánem tak velké říše, kdyby se neohroženě oddával spánku a pohodlí.

Bible naopak poskytuje příklad extrémní nedbalosti ztělesněné opět v postavě krále Saula. Ten dozvěděl se, že se David zachránil na poušti Ziph, vyrazil tím směrem se třemi tisíci vojáků pod vedením generála Abnera. Na noc se usadili u hory Hachila a všichni vojáci, včetně Abnera i samotného Saula, upadli do hlubokého spánku. David využil příležitosti přiblížil se ke stanu spícího Saula a přesto, že mu Saul usiloval o

život, nezabil jej, nýbrž se spokojil s tím, že s sebou odnesl Saulův zlatý pohár a jeho kopí.

Pokud panovník věnuje přespříliš času vykonávání svých vladařských povinností, může si způsobit újmu na zdraví či oslabit svého ducha, stejně jako v případě pokud si užívá nadměrného odpočinku. Spánek je přirozená a pro člověka nezbytná potřeba, avšak vládce musí věnovat větší péči ochraně svých poddaných a likvidaci svých nepřátel.

Další zásada věnuje pozornost podobné problematice, jelikož nabádá vládce, aby se měl neustále na pozoru a vždy rozvažoval každou situaci. Je zde citována myšlenka Ciceronova, která říká, že velké činy nejsou vždy vykonávány za pomoci síly, ukvapenosti či mrštnosti těla, nýbrž jsou to rady, autorita a bedlivost, které je činí úspěšnými.

Zosobněním obezřetnosti a pozornosti se podle Rouxe stal Mojžíš, který osvobodil izraelský lid z egyptského područí, provedl jej skrze Rudé moře, poskytoval mu útěchu při putování pouští, chránil jej před nepřáteli a nakonec mu předal i desku s božím zákonem.

Za neopatrného vládce je zde považován babylonský král Baltazar, který na jedné velkolepé hostině zneuctil posvátné nádoby z jeruzalémského chrámu. Bůh rozčilen touto troufalostí zjevil se uprostřed hostiny a neviditelnou rukou napsal na zeď svůj ortel v podobě tří slov: Mané, Tekel, Phares. Následně byl povolán prorok Daniel, aby pomohl tento úkaz objasnit. Daniel králi sdělil, že Bůh rozhořčen jeho činem zpečetil dny jeho vlády a že jeho království bude rozděleno mezi Peršany a Médy. Toto proroctví nezůstalo bez odezvy, neboť vzápětí došlo ke spiknutí a Baltazar byl zavražděn vojáky perského krále Kýra Velikého.

Správný panovník musí být těž stálý jako slunce a nesmí jím nic otrást. Zásada je uvedena citátem myslitele Savedry, který říká, že pokud se otřásá hlava, třese se celé tělo. Stejně tak pokud se vládce něčeho obává, všichni mají strach s ním. Vládce tedy musí být silný, neboť je to on, kdo je vždy zárukou veřejného klidu a bezpečnosti, a to během míru i v průběhu války. Panovník se nemusí ničeho obávat, protože Bůh je neustále s ním. Zachovat rozhodnost a pevnost v názorech v každé situaci jsou dva aspekty nezbytné pro udržení panovnickovy autority.

Rozhodným vládcem byl bezpochyby Ezechiáš, vládce judského státu žijící přibližně v letech 725–697 př.n.l., o jehož osudech vypráví druhá Kniha královská. Tento panovník vždy dodržoval boží zákon a nebál se bojovat proti nepřítelům Boha a

ničit jejich modly. Odměnou za tyto zásluhy mu Bůh požehnal ve všech jeho záměrech. Ezechiáš tak úspěšně provedl revoltu vůči králům ze sousedství jeho země, kterým dříve musel platit tribut, a svůj národ zbavil i jha asyrského krále. Nerozhodným a bojácným panovníkem byl již v první části zmiňovaný první král Judského království Rechabeám. Ten neměl dostatek síly ani kuráže, aby mohl čelit rebelům na svém vlastním dvoře, natož se postavit se svým nepřátelům za hranicemi země.

Nezbytnou součástí charakteru úspěšného panovníka musí být schopnost předvídat problémy, které mohou ohrozit jeho království, a snažit se jim předcházet. Je proto třeba věnovat pozornost i sebemenším záležitostem. Vždyť kdo opomíjí malé obtíže, řítí se neodvratitelně do záhuby. Opět je v tomto případě zdůrazněna nezbytná moudrost, díky níž se vládce vyzná v minulosti a na základě této znalosti může snadno odhadnout budoucnost a vést tak své další kroky správným směrem. Veškerá moudrost spočívá v předvídání.

Další metaforické tvrzení upozorňuje, že hněv odpočívá v srdcích pošetilců. Ze všech možných vášní je právě hněv pro vládce tou nejméně důstojnou neřestí. Moudrý panovník dokáže hněv vždy potlačit, jelikož zatímco dávat průchod hněvu znamená řítit se pomalu, ale jistě do propasti, dobromyslnost a laskavost udržují panovníka na trůně. Žárlivost, hněv a nenávist jsou tři cizopasníci ukrývající se v člověku ničící jeho ctnost a krátící dny jeho života, protože předčasně přivolávají stáří.

Jako příklad dobromyslného vládce je zde předložen charakter východořímského císaře Theodosia Velikého (379-394), který pokaždé, když se rozhněval, ať již oprávněně či neoprávněně, dokázal svůj hněv potlačit, neboť vždy zohledňoval napomenutí a rady svatého Ambrože.

V negativním postavení je zde opět vyobrazen Alexandr Veliký, jelikož hněv byl ze všech vášní tou nejsilnější, kterou se Alexandr nechal ovládat. Krutými následky této vášně tak byli zasaženi i tři Alexandrovi nejbližší důvěrníci - Lysimachos, Clitus a Calistenes. První z nich našel svou smrt ve chřtánu Alexandrova lva. Clitus, jež Alexandrovi jednou zachránil život, byl při odchodu z hostiny proklát kopím.

Hněv je pro vládce opravdu ostudnou záležitostí a vystavuje jej opovrhování z řad jeho poddaných, potomků a nástupců. Nicméně v určitých případech je nezbytné, aby vládce dal svůj hněv náležitě najevo, avšak vždy se musí jednat o hněv oprávněný a rozumně korigovaný. Mezi situace, při nichž je vhodné dát volný průchod negativním emocím, patří urážka božího majestátu, pochybnosti o posvátnosti církve a zákonů či zhanobení královské autority.

Panovník by měl vedle vlastností jako je dobromyslnost a umírněnost disponovat také štědrostí, avšak té by měl podléhat vždy jen po zralé úvaze. Štědrost je ctnost věru hodna knížete, neboť jej také přibližuje obrazu Boha, který je zdrojem veškeré hojnosti na světě. Velmi důležitý je postoj, jenž vládce zaujme k chudým lidem, protože právě na jeho základě se rozhoduje, zda bude svými poddanými milován či nenáviděn.

Příklad lakomého vládce vypráví o tyrském králi Pygmalionovi (831–785 př. n. l.), který z obavy před tím, aby nebyl okraden, údajně ani nespál. Tento král trestal bohaté tím, že zabíral jejich majetky, a nenáviděl chudé, protože na základě své hodnosti byl zavázán jim pomáhat a ulehčit tak jejich potřebám. Lakota z něj nakonec učinila nedůvěřivého, podezřívavého a krutého člověka, jež nevěřil dokonce ani svým nejbližším přátelům.

V návaznosti na předchozí tvrzení by heslem každého vládce měla být věta pronesená athénským filosofem Sokratem: „*Rien par excès*“⁵². Obyčejný marnotratník postupně ztrácí jen sám sebe, ale panovník, pokud jeho štědrost překročí určité meze, ztrácí navíc i své království. Podle římského historika a právníka Publia Cornelia Tacita (15–120 n. l.) není nic zhoubnějšího pro osobu, která vládne druhým, než štědrost řízená prostotou, neboť tato se stává rozmařilostí a způsobuje záhubu. Vládce by tak měl zvolit zlatou střední cestu, jež povede přímo mezi rozmařilostí a lakotou.

Jako přiměřeně štědrý vládce je zde popisován španělský král Ferdinand II. Katolický (1452-1516). Rozmařilým vládcem byl podle Rouxe navarrský král Sancho III. (990-1035), který se domníval, že by se dopustil urážky královského majestátu, kdyby neustále nepodával důkazy o své štědrosti. Tato neřízená štědrost se však obrátila proti němu, jelikož místo vděčnosti vyvolala u jeho poddaných opovržení a odpor k jeho osobě.

Vládce má být též velkorysý, což musí projevovat bez přehnané okázalosti, aby u svých poddaných vzbudil určitý respekt. Roux zde upozorňuje, že města, chrámy, akvadukty, nemocnice a další monumenty, které nechávají panovníci stavět jako důkazy jejich velkorysosti, neslouží jen pro pohodlí veřejnosti, ale také jako ozdoba královského majestátu a celého království.

Královna ze Sáby jménem Nicaulis, ohromena zvěstmi o velkorysosti krále Šalamouna, vydala se k jeho dvoru, aby se mohla na vlastní oči přesvědčit, zda jsou tyto zprávy pravdivé. Nedůvěřivá královna byla na konci své cesty naprosto uchválena vším

⁵² Volně přeloženo jako „Nic nepřehánět.“

kolem sebe - moudrostí Šalamounových výroků, množstvím jeho vojáků, Šalamounovým chrámem, velkolepostí hostin a dalších krás.

Jako opačný příklad je uveden zejména perský král Dareios I. (522–486 př. n. l.), který vlastnil ohromné bohatství, avšak nenechal vybudovat žádný monument jako důkaz své velkorysosti. Peršané mu tedy, na základě toho, že jen hromadil majetek, aniž by ho nějak dále využil, přezdívali „kupec“.

Díky velkým dílům zasvěceným užitku veřejnosti získává vládce slávu pro celý národ, respekt poddaných i cizinců a vytváří nesmrtelnou památku svého jména.

Každý správný křesťanský vládce musí bezpodmínečně milovat pravdu a přijímat ji, ať k němu přichází jakýmkoli způsobem a v jakékoliv podobě. Aby mohl vládce rozpoznat pravdu, musí ji nejprve vroucně milovat a umět nalézt ty, kteří ji také milují. Panovník se musí snažit hledat pravdu a také ji udržet, neboť tam, kde se pravda pěstuje, vše je v pořádku a nedějí se žádné nespravedlnosti. Lež je hřích, který hanobí šlechetné srdce vládce. Jak říká svatý Augustin ve svých Vyznáních : *„Tam, kde jsem našel pravdu, našel jsem i mého Boha, a nezapomněl jsem toho, od koho jsem se naučil této pravdě.“*

Gordianus III., římský císař panující v letech 238–244 n. l., se během svého mládí zdál oplývat všemi nezbytnými kvalitami hodnými následníka římského trůnu, avšak poté, co na trůn skutečně usedl, počal naslouchat lichotníkům a provedl celou řadu změn v rámci obsazení úřadů, kam dosadil své oblíbence. Nicméně od přirozenosti to byl dobrý člověk, který se nechal rád poučovat, a proto si vybral za rádce a svého učitele prefekta pretoriánů a velmi schopného a vzdělaného muže Timesitheu, z jehož lekcí, které nebyly poznamenány žádnými zhoubnými lichotkami, dokázal Gordianus vytěžit maximum. Lidé ho pak často slýchávali prohlašovat, že vládce, před kterým je skrývána pravda, je nešťastný a hodný politování.

Jako nepřítel pravdy je popisován již výše zmíněný izraelský král Achab, který miloval lichotky určené jeho osobě, a proto pojal smrtelnou nenávist k proroku Míkajášovi, který mu nikdy nesděloval nic jiného než pravdu. Za jeho nespravedlivý postoj jej káral i sousední král Jóšafat, avšak Achab odmítal poslouchat rady zmíněného proroka a nechával se ovlivnit svými dvořany, kteří mu předpovídali jen samé úspěchy.

Je tedy třeba, aby se vládce vyvaroval naslouchání lžím a dokázal rozlišit mezi pravdou a klamným sdělením. S tím také souvisí další upozornění, které Roux přednáší a tím je fakt, že panovník by se měl mít na pozoru před lichotníky, neboť lichotky mohou ublížit více než fyzická síla. Musí očistit své okolí od lichotníků, kteří by ho

mohli snadno obelhat. Roux zde použil přirovnání, jež opět pochází z pera myslitele Savedry a které hovoří o tom, že lichocení se podobá ještěřce, jejíž záda jsou vyzdobena hvězdami, avšak břicho je naplněno jedem. Nebezpečí naslouchání pochlebovačům spočívá také v tom, že lichotky činí vládce více smělym uchýlit se k nějakým přečinům či dokonce zločinům.

Nepřítele lichotek představuje situace, kdy císař Zikmund, jež uměl velmi dobře rozpoznat pochlebovače, byv rozhořčen nestydatostí jednoho svého dvořana, který se mu snažil lichotit, uchýlil se k násilí a daného dvořana uhodil.

Zhoubné následky lichocení představuje další příklad, v němž figuruje Jóaš, sedmý král samostatného Judského království vládnoucí v letech 835 - 796 př. n. l., jež byl na trůn dosazen svým strýcem a nejvyšším knězem Jójadou, který se následně stal jeho rádcem. Po smrti Jójady se král Jóaš pod vlivem judských velmožů a jejich lichotek zřekl Boha, znesvětil jeho chrám, počal se klanět modlám a dokonce nechal ukamenovat Jójadova syna Zekarjáše, nyní nejvyššího kněze, za to, že si dovolil napomínat krále a kritizovat jeho jednání.

Roux navazuje dalším tvrzením, že pochlebovači a lichotníci nikdy neříkají vládců pravdu. Nikdy neříkají to, co si opravdu myslí, a vždy „naoko“ chtějí to, co chce panovník. Lichotníci jsou zbabělí, bezcitní a pyšní. Zbabělí proto, že se neustále plazí před princem jako žížaly, bezcitní proto, že jsou připraveni přinést jakoukoli oběť ve svůj prospěch, a pyšní proto, že opovrhují svými podřízenými. Jako další panovníci, jež opovrhují lichotníky, jsou zmíněni španělský král Filip II. a byzantský císař Tiberios III. (698 – 705). Naopak francouzský král Karel VIII. (1483–1498) je vyzdvihován jako ten, který se nechal ovlivnit lichotníky, kteří tvrdili, že moudrý a vážný panovník je mrzutý pán. Proto upustil od svých zvyků číst mnoho naučných knih a rozprávět s významnými učiteli své doby a počal věnovat svou pozornost a lásku ženám a všemožným kratochvílím.

Roux na tomto místě hovoří i o makedonském králi Perseovi, který rozlícen řečmi svých dvou nejlepších přátel, jež mu vyčítali jeho dřívější hříchy i současné prostopášnosti, je neváhal namísto probodnout dýkou. Jeho čin však nezůstal dlouho nepotrestán, jelikož téměř vzápětí došlo ke spiknutí a byl násilně připraven o své království.

Aby mohl vládce rozpoznat lichotníky mezi ostatním davem, je nutné, aby věnoval svou pozornost lidem a snažil se rozpoznat jejich charakter. Nelze opovrhovat chudým, který je dobrým člověkem, a nevzdvihovat bohatého kvůli tomu, že je mocný. Jak

tvrdí biblické přísloví: „Strom se pozná podle svých plodů.“ Stejně tak může panovník rozpoznat charakter člověka, tj. na základě jeho díla, jeho práce a jeho činů. Povahu člověka lze též poznat z jeho pohledu, oděvu, úsměvu či chůze - tyto všechny faktory o člověku mnohé vypovídají. O úmyslech člověka vypovídá též jeho tělo a také jeho projev.

Již jednou zmiňovaný král Assureus měl svého oblíbence Amana, kterému se svěřoval se všemi důležitými záležitostmi týkajícími se království. Tento nestydatý muž zneužívaje důvěry svého pána jej neustále klamal a skrýval před ním pravdu. Vše vyvrcholilo tím, že dosáhl vyhlášení nařízení nespravedlivého a barbarského vůči židům a Mardochejcům, které k smrti nenáviděl. Král se jím nechal klamat, protože nerozpoznal ani neodhadl správně charakter svého oblíbence. Panovník by se neměl nechat oklamat prvním dojmem z člověka, neboť svět je plný přetvářky. Roux na závěr této zásady uvažuje, že jsou to následky řeči a činů, které mohou pomoci poznat pravou tvář člověka a tím nad nimi vynést rozsudek.

Pro správného vládce je nezbytné, aby dokázal rozpoznat charakter lidí, se kterými má tu čest, ale též také aby poznal sám sebe. Zejména si musí uvědomit své chyby a poučit se z nich. Roux zde opět cituje Cicerona, který tomuto tématu věnoval zásadní myšlenku, jež říká, že prvním stupněm k dosažení moudrosti je dosáhnout dokonalého poznání sama sebe.

Příklady zde uvedené prezentují znalost či neznalost sebe sama opět na charakterech vládců starověku a biblických dob. Příběh převzatý z pera Valeria Maxima vypráví, kterak Antigonus jednoho dne předstoupil s celým svým majestátem před lid, oblečen v purpuru, drže zlaté žezlo a doprovázen nejvyššími předáky svého království. Jedna žena uchvácená tou velkolepou pompou zvolala: „Ó Antigonus, nešťastnější ze všech mužů!“ Antigonus zastavil svůj vůz, vyhledal v davu onu ženu a odpověděl jí poníženým a žalostným hlasem, že by toto nemohla nikdy říci, kdyby si dokázala představit, kolik problémů, obav a nebezpečí se skrývá pod veškerou tou noblesou.

Autor završuje tuto zásadu a tím i druhou část svého spisu tvrzením, že jen blázen zbožňuje všechny své myšlenky, věří, že se nedopouští žádných chyb a nesnáší být někým poučován či dokonce kárán. Moudrý panovník se naopak rád nechá poučit rozumnými a učenými lidmi. Je velkým uměním rozpoznat své chyby a napravit je. Podlehnutí lichocení a sebelásce znamená pro krále či knížete vystavit se velkému nebezpečí.

4.3. Třetí část

Ctností, která uvádí třetí část Rouxova traktátu, je již několikrát zmiňovaná uměřenost. Zde je míněna v tom smyslu, že kníže nesmí podléhat svým příliš ambiciózním touhám a přáním.

V rámci pozitivního příkladu je zde jako vládce usilující o boží slávu představen judský král Abíjám, vládnoucí jen krátce v letech 914 – 911 př. n. l. Abíjám oslněn jakousi svatou září vyhlásil válku izraelskému králi Jarobeámovi I. (931–909 př. n. l.), který se vzpouzel proti Bohu a jeho zákonům. Izraelští byli nakonec pokořeni, Judští díky své důvěře v Boha zvítězili a samotný Jarobeám byl ve válce zraněn a zanedlouho zemřel. Příklad těchto dvou králů by měl vládce poučit o tom, že cílem všech vládcových snah by měl být vždy pouze a jen Bůh.

Příliš ambiciózní plány měl již zmiňovaný judský král Jóšijáš, který vyvolal vojenský střet s egyptským králem Nekóem II. (610-595 př. n. l.), táhnoucím podél Eufratu proti Karkamitům. Výsledkem jeho snah pak byla bitva, jež se odehrála roku 609 př. n. l. na pláních u města Megida, ve které nejen že byl Jóšijáš se svým vojskem poražen, ale byl i postřelen egyptským lukostřelcem a svému zranění zanedlouho podlehl.

Následující ctnost – shovívavost - je uvedena zajímavou metaforou, jež říká, že „*lev poslouchá bez pohnutí štěkot psů.*“ Nabádá tedy knížete k trpělivosti a k tichému opovrhování těch, kteří o něm a o jeho činech hovoří negativně. Opovrhovat urážkami je v tomto ohledu ten nejlepší způsob, jak si udržet trůn. Kníže by neměl jednat ukvapeně, neměl by naslouchat udavačům, ani trestat jimi neprávem obviněné.

Situace zde autorem zaznamenaná vypovídá o přiměřené shovívavosti makedonského krále Filipa II., otce Alexandra Velikého. Filip dozvěděl se, že jeden z jeho oblíbených dvořanů jménem Nikanor o něm říká jen samé špatné věci, nejen, že jej nepotrestal, ale navíc, když zjistil, že je chudý, jej dostatečně zabezpečil a ukázal tak svým přátelům, jež požadovali potrestání Nikanorovi opovážlivosti, že jen panovník sám může svými činy ovlivnit skutečnost, jak se o něm lidé budou vyjadřovat, zda v dobrém či naopak, neboť od té doby na něj Nikanor všude pěl jen samou chválu.

Přes příliš shovívavému jednání dával přednost již hojně zmiňovaný izraelský král David. Roux připomíná projevy jeho shovívavosti jednak k prvorozenému synovi Ammonovi, kterého nepotrestal ani za to, že na něj spáchal atentát, jednak vůči

druhému synovi Abšolomovi, který nejenže zabil svého bratra Ammona, ale vyvolal i vzpouru proti svému otci s cílem připravit jej o trůn.

Další ctností, kterou by měl kníže disponovat, je umění řečnictví, neboť moudrost vládce je možné rozpoznat právě na základě jeho řečnických projevů. Roux upozorňuje na výřečnost římského konzula Valeria, který vycítil nespokojenost lidu se současným stavem římské republiky a utišil tento vzbouřený lid právě svým řečnickým umem a odkázal jej tak do mezí dřívější poslušnosti

Na svůj zanedbatelný um co se právě výřečnosti týče si Bohu stěžoval Mojžíš, kterému Bůh nařídil vrátit se do Egypta, kde se měl stát vůdcem izraelského lidu. Bůh jej uklidnil slovy, že on sám se na čas stane jeho ústy a naučí jej všemu, co je potřeba v dané chvíli vyslovit. Neobratným řečníkem byl i moudrý král Šalomoun a to až do té doby, než o dar výřečnosti požádal Boha a ten mu v jeho prosbě vyhověl.

Shrnutím argumentů k této ctnosti pak může být teze, která říká, že ten, kdo není schopen mluveného projevu a nechává za sebe řečnit jiné, není hoden vlády, tak jako například římský císař Nero, který vždy využíval pomoci jiných řečníků.

Následující kapitola plynule navazuje na výše řešenou problematiku. Kníže se musí umět vyjadřovat a být schopen promluvit ke svým poddaným, avšak je třeba, aby jednal v tomto ohledu uměřeně, snažil se vždy předem promýšlet každou svou řeč a spíše pokládal svému okolí otázky, poslouchal a pozoroval, co se kolem něj děje. Ten, kdo příliš mluví, může být postupně považován za blázna, naopak ten, kdo se umí ve správný čas odmlčet, prokazuje tím svou moudrost. Jsou zde uvedena jména těch, kteří pochopili, že mlčenlivost je duší velkých záměrů a jak důležitá je tato ctnost pro umění vlády. Zmíněn je východofranský král a římský císař Karel III. Tlustý (881-887), římský král (1056–1106) a později (od 1084) i císař Svaté říše římské národa německého Jindřich IV. a také římský císař Augustus (27 př. n. l.–14 n. l.), který si na dveře své pracovny umístil obraz sfingy, tj. symbolu mlčení a udržení tajemství.

Naopak Augustův oblíbenec Fulvius umění mlčet v pravou chvíli neovládal. Svě manželce prozradil císařovo tajemství o jeho vypovězeném synovi, kterého, nemaje jiného nástupce, hodlal povolát zpět, aby mu mohl předat vládu. Díky Fulviově manželce se o tomto záměru dozvěděla císařovna Livie a zahrnula Augusta nesčetnými výčitkami. Ten následně velmi litoval toho, že Fulviově své plány prozradil.

Mezi nezbytné ctnosti křesťanského vladaře patří samozřejmě i křesťanská láska. Podle Rouxova tvrzení je nejlepším způsobem, jak si zajistit lásku poddaných, věnovat jim svou vlastní, tj. být laskavý a vlídný, což výrazně upevní pozici vládce na trůně.

Autor na tomto místě cituje další z mnohých myšlenek Senecových - ačkoli jsou všechny ctnosti, jež jsou u panovníka vyžadovány, nepochybně naprosto dokonalé, právě laskavost je tou, která poutá lidská srdce pevnými okovy, které nelze přetřhnout.

Laskavým a tudíž milovaným vládcem byl řecký státník Perikles (500–429 př. n. l.), stojící ve své době v čele správy starověkých Athén, naopak nenáviděným se stal Abimélech, syn izraelského krále Gedeona a jeho konkubíny, který po smrti svého otce zavraždil svých sedmdesát bratrů, přepadl město a na tři roky se násilím zmocnil vlády. Během této doby pak na svých poddaných páchal všechny možné ukrutnosti. Ti proti němu povstali a následně byl Abimélech zavražděn – jedna žena mu rozbila hlavu střepem mlýnského kamene.

Kníže tedy nesmí být příliš hrdý na svou moc, nesmí jednat s přílišnou přísností, ani vést hrubé či posměšné řeči směrem ke svým poddaným.

V návaznosti na výše zmíněnou ctnost varuje Roux knížete před neřestmi jako je krutost a krvežíznivost. Zdárným příkladem kumulace těchto negativních vlastností v jedné osobě je římský císař Nero (54–68 n. l.), který proslul svými ukrutnostmi páchanými na svých blízkých a zálibou ve sledování lidského utrpení a tekoucí krve. Krutý panovník si nikdy nemůže být jistý svým životem, musí se neustále obklopotvat stráží, neboť je všemi nenáviděn a jeho poddaní usilují zbavit jej trůnu, či jej dokonce usmrtit.

Laskavým a dobrým vladařem byl římský císař Titus (79–81 př. n. l.), nazývaný Milý, jež usiloval o to, aby se nikdy nestal viníkem něčí smrti, aby nemusel nikoho k smrti odsoudit. Úplným opačným charakterem se vyznačoval syrský král Antiochos IV. Epifanés, příslušník seleukovské dynastie vládnoucí ve letech 175–164 př. n. l., který nejen, že vyplenil jeruzalémský chrám, ale nechal povraždit mnoho izraelských obyvatel, za což jej Bůh potrestal po stránce psychické i fyzické, což vedlo k jeho nevyhnutelné smrti.

Již bylo řečeno, že ke svým poddaným musí být kníže vždy laskavý, s čímž souvisí samozřejmě i pomoc, kterou by měl poskytovat potřebným. Roux přímo říká, že „*kníže musí být okem slepému a chodidlem kulhavému.*“⁵³ Vládce by se tedy měl stylizovat do role otce a ochránce svého lidu.

⁵³ „*Le Prince doit être l'oeil de l'Aveugle et le pied du Boiteux.*“ Autor zde využil zde citátu, který je zachycen v biblické knize Job 29,15: „*Slepému jsem se stal očima, a nohama jsem byl chromému.*“

Jako milosrdný vládce, jež vždy pomáhal chudým a potřebným lidem, je zde zmiňován Nehemiáš, jež byl pověřen obnovením hradeb jeruzalémského chrámu. Do kontrastu je zde postaven další římský císař Caracalla (211–217), jež proslul svou krutostí a bezcitností ke svému lidu.

V této souvislosti zde opět zaznívá i jméno krále Davida, který pochopil, že nic není tolik hodno krále, jako mít soucit s chudými a snažit se jim všemi svými silami a dostupnými prostředky vypomoci.

Další neřestí, před kterou Roux v následující kapitole knížete varuje, je zahálčivost, která je, jak říká název zásady, „*matkou všech hříchů*.“ Kníže by tedy v žádném případě neměl lenořit, nýbrž by se měl honosit takovými vlastnostmi jako je pilnost a pracovitost. Roux parafrázuje výrok Aristotelův, který k tomuto tématu říká, že tak jako v přírodě není žádné zahálky a každá její součást plní úkoly jí Bohem uložené, stejně tak musí neustále pracovat vládce, jehož úkolem je postarat se o své poddané, neboť je jejich otcem a ochráncem. Píle je též prostředkem nezbytným k dosažení úspěchu ve všemožných záměrech a přáních.

Podle dochovaných pramenů byl bezpochyby velmi pracovitým vladařem římský císař Marcus Aurelius, jež vládl v letech 161–180 n. l. a jemuž již jeho současníci počali přezdívat „filosof na trůně“. Roux zde uvádí jeho výrok, kterým se právě k problematice zahálky vyjádřil. Podle Marca Aurelia zahálčivost uráží bohy, pohoršuje lid, je svrabem států, korumpuje dobré lidi a dovršuje záhubu zlomyslníků.

Negativní pozici v rámci této neřesti určil autor asyrskému králi Sardanapalovi (Aššurbanipal, 668–627 př. n. l.). Tento líný a navíc do určité míry zženštilý král byl neustále uzavřený ve svém paláci se svými nejbližšími dvořany, s nimiž se dopouštěl různých prostopášností a necudností. Poté, co jednoho dne odmítl přijmout jednoho ze svých vojenských generálů, jež mu nesl velmi důležitou zprávu, došla lidu trpělivost a v čele se zmiňovaným generálem zahájil proti králi povstání. Sardanapal nechtěje padnout do jejich rukou nechal raději svůj palác zapálit a i se svými dvořany v něm zahynul.

Přestože, jak bylo již několikrát výše uvedeno, by měl být kníže vždy vládny, shovívavý a milosrdný, musí zcela bezpodmínečně trestat ty, kteří mu přinášejí falešné a nepravdivé zprávy. Musí se naučit falešníky rozpoznat a jejich řečem nevěnovat ani tu nejmenší pozornost a co nejrychleji je ze svého okolí odstranit, neboť už jen jejich trpěním se své blízkosti se panovník podílí na jejich zločinech. Kníže nesmí okamžitě uvěřit všemu, co slyší, nesmí se nechat ovlivnit cizími řečmi, je třeba, aby se řídil svým

vlastním rozumem. Například thébský princ Thémistokles trestal falešníky a pomlouvače stejným způsobem jako zloděje, což odůvodnil tím, že svou nenávistí a jedovatými řeči okrádají poctivé občany o jejich čest a dobrou pověst.

Vládce, který skýtal sluch nepravdivým informacím, byl Basileios I. Makedonský, císař vládoucí v Konstantinopoli v letech 867–886 n. l. Basileios měl ve velké oblibě jednoho mnicha, který o sobě prohlašoval, že ovládá umění kouzel a dokáže předpovídat budoucnost. Toho ovšem díky jeho bezbožnosti nemohl vystát císařův syn Leon. Avšak jelikož císař poskytoval více sluchu onomu podvodníkovi než svému synovi, nebylo pro mnicha nic snadnějšího, než Basileiovi namluvit, že mu Leon usiluje o život. Basileios tak na základě tohoto vykonstruovaného obvinění nechal svého syna uvěznit a popravit.

V následující kapitole hovoří Roux o již zmíněné problematice, která se týká pojetí panovníka jako ztělesnění všech ctností a tudíž příkladu, který by měl být každým následován. Kníže by měl být ve všech ohledech a za každých okolností vzorem pro své poddané. „*Tel le Souverain, Tels les Sujets*“ (Jaký panovník, tací poddaní). Každý se snaží následovat příkladu vládce a napodobovat jeho ať už dobré či špatné sklony.

Vhodným příkladem v pozitivním slova smyslu je v tomto ohledu vláda již zmiňovaného judského krále Jošijáše, který, jak Roux uvádí, ještě ve věku osmi let kráčel ve stopách svých předků, zejména krále Davida, neohlížeje se ani napravo, ani nalevo, avšak již ve věku deseti let vzal vládu pevně do svých rukou a snažil se odstranit všechny pohanské kultury a vytvořil alianci mezi jeho lidem a Bohem. Po jeho vzoru pak všichni poddaní přísahali, že budou kráčet v božích stopách a s oním paktem, uzavřeným mezi jimi a jediným Bohem, souhlasili.

Pokud má být panovník pro ostatní správným vzorem hodným následování, musí podle toho také jednat a snažit se vystupovat v co nejlepším světle. I hříchy vládců se totiž přenášejí na jejich poddané, což ve většině případů vede k rozpadu říší a států. Dokladem tohoto tvrzení je případ prvního krále Severního Izraele Jarobeáma (933–911 př. n. l.), který odvrhl Boha, jehož uctívali jeho otcové, a začal uctívat cizí modly a celý Izrael následoval jeho příkladu. Bůh rozčilen takovou nestydatostí sejmul z izraelského lidu svou ochrannou ruku a za trest jej uvedl do područí nepřítel.

Dále je kníže nabádán k počestnosti a střídmosti, což jsou velmi důležité ctnosti, jež výrazně posilují jeho vládu. Správný kníže musí být pánem svých vášní a nedávat průchod své žádostivosti. Musí se vyvarovat nadbytku požitků a rozkoší. Víno a ženy svádějí opatrného a moudrého vládce ze správné cesty.

Zdárným příkladem obdivuhodné zdrženlivosti je zde uvedená situace, kdy římský státník a úspěšný vojevůdce Scipio zvaný Africanus (236–183 př. n. l.) po dobytí Kartága odmítl nejkrásnější místní ženu, kterou mu jeho vojáci přivedli, aby se s ní potěšil. Scipio byl prý k jejím půvabům naprosto lhostejný a prohlásil, že jediná láska, jež okupuje jeho srdce, je láska k republice.

Naopak kartaginský vojevůdce Hannibal představuje příklad požitkářského knížete, doložený konkrétně na základě situace, kdy po porážce Římanů ve slavné bitvě u Canni, jež se odehrála v srpnu roku 216 př. n. l., nedokázal tohoto svého vítězství využít k okamžitému útoku na samotný Řím, nýbrž se odebral na pláň kolem města Capuy, kde se svými vojáky v rámci oslavy vítězství holdoval požitkům a rozkoším.

Další nectností, které může kníže snadno podlehnout, je pověřčivost. Kníže si musí uvědomit, že veškeré předpovědi a věštby jsou falešné, jelikož pouze Bůh zná osud všech lidí a nikomu tato tajemství neprozrazuje. Věštci a tvůrci různých horoskopů jsou tak podvodníci, kteří obelhávají jednak své okolí, jednak i sami sebe. V každém civilizovaném státě by všechny rozmanité vědy, které se zabývají předpovídáním budoucích událostí, měly být jejich vládci i poddanými bezpodmínečně odsouzeny a zavrženy. V tomto případě zde není uveden žádný konkrétní pozitivní příklad, Roux jen parafrázuje výroky byzantského astronoma a historika Nicephora Gregorase (1295–1360), které hovoří o boží prozřetelnosti, skrze kterou jsou řízeny lidské životy.

Byzantský císař Manuel I. Komnenos (1143–1180) představuje vládce pověřčivého, který se bezmezně spoléhal na různá znamení a prorocké vize a nakonec na tento přístup doplatil. Poté, co se Sicilané a Latinové stali pány okolních moří, vyslal proti nim několik flotil, avšak všechny byly poraženy. Proto se uchýlil k vyslechnutí věštby, která pro něj byla velmi příznivá, a tak na jejím základě nařídil svému generálovi Konstantinovi, aby vyrazil přímo do útoku proti nepříteli, neboť nyní je úspěch předem zaručen. Konstantin však byl poražen a s mnoha svými vojáky padl do zajetí.

V další kapitole Roux opět připomíná, že pro dosažení lásky a úcty svých poddaných musí být kníže mírný vlídný k jejich případným stížnostem a potřebám. Kníže se nesmí nad své poddané příliš povyšovat a vystupovat namyšleně. Nesmí se uzavírat ve svém paláci, nýbrž je nezbytné, aby často chodil mezi lid, stejně tak jako Bůh neustále promlouvá ke svým věřícím. Vládce musí umět vyslechnout své poddané, věnovat dostatečnou pozornost jejich prosbám a nářkům a vlídně jim odpovídat a utěšovat je, neboť díky vlídné a laskavé řeči dosáhne všeobecné lásky k jeho osobě. Důležitá je též

panovníkova vizáž – nesmí vystupovat a působit příliš přísně, ale vždy vznešeně, čímž probudí v poddaných nejen lásku, ale zejména také potřebný respekt.

Příkladem přívětivého a vlídného vládce budiž vzor habsburských vládců, římský císař Rudolf I. (1273–1291), který poskytoval sluchu svým poddaným a potrestal své strážce, kteří se snažili zastrašit a zahnat skupinu lidí, která jej chtěla vidět a promluvit s ním.

Naprosto nepřístupný byl pro své poddané Ramir III., král Leonu vládnoucí v letech 966–984, který nejen že byl přísný a krutý, ale činilo mu velké obtíže vyslechnout prosby, přání a stížnosti poddaných, dokonce odmítal se k nim jakkoli přiblížit.

4.4. Čtvrtá část

Čtvrtou část zahajuje Roux doporučením, aby byl kníže silný a držel svou moc pevně v rukách. V názvu je opět užito metafory, jež ztotožňuje panovníka s velkým dubem, kterému trvá dlouhá léta, než vyrostе, ale který je možno během krátké doby porazit.

Jako příklad vládce, jež si dostatečně uvědomoval křehkost své moci, je zde uveden turecký sultán Saladin (1174–1193). Spartský generál Pausanius (umírá 470 př. n. l.), synovec slavného spartského krále Leonida, představuje vládce, jež byl příliš zaslepen svou velkou mocí a požadoval jednoho dne po řeckém básníkovi a filosofovi Simonidovi, aby mu prozradil, v čem tkví tajemství filosofie. Ten mu odpověděl, že je třeba nezírat zejména sebe sama a na vrcholu veškeré moci a blaha si uvědomit, že je pouhým člověkem. Pausanius jeho řeči nebral vážně. Poté, co se k němu najednou štěstí otočilo zády a on padl do rukou nepřátel, však velmi litoval, že neuposlechl rad moudrého Simonida.

Dalšími neřestmi, které nejsou hodny charakteru křesťanského vládce, a tudíž by se jich kníže měl pokusit vyvarovat, jsou závist a žárlivost.

Kladným příkladem je zde vládce, jež toužil po dobré slávě a věhlasu. Byl jím Alexandr Veliký, který záviděl úspěchy svému otci a v mnohém se jej snažil předčit a dosáhnout tak nesmrtelnosti svého jména v dějinách (což se mu opravdu podařilo). Jako negativní postavy, vhodné pro názornou ukázkou podlehnutí zmiňovaným neřestem, představuje autor jednak biblického Kaina, jež ze žárlivosti zavraždil svého bratra Ábela, jednak opět krále Saula, jež žárlil na svého vojáka Davida, který dokázal porazit obra Goliáše a pojal k němu od té doby až smrtelnou závist.

Narozdíl od pojednání Jacquese Bénigna Bossueta, o kterém byla řeč v úvodu této práce a jež mimo jiné obsahuje také tezi, že panovník disponuje absolutní mocí spočívající v nepodléhání světským zákonům (božími zákony se však vládce musí řídit bezpodmínečně), Roux vidí tuto problematiku ve zcela opačném světle. Tak jako jsou lidé podřízeni panovníkovi, je panovník podřízen zákonům. Vládce, který porušuje zákony, otrásá samotnými základy své země. Je nezbytné, aby kníže či král dodržoval zákony své země, neboť je z velké části jejich tvůrcem a opět musí jíti i v tomto ohledu příkladem svým poddaným.

Příklady porušování zákonů jsou prezentovány na postavách tří vládců. Prvním z nich je císařovna Julie, která se snažila přesvědčit svého syna, k němuž chovala nezměrnou lásku, k incestu. Perský velkokrál Kambýsés II. (530–522 př. n. l.) si činil nároky na dceru svého přítele, přestože jej k tomu žádný zákon neopravňoval, a ospravedlňoval se tím, že perští králové mají odjakživa právo činit vše, čeho se jim zachce. Také je zde zmíněn zločin Alexandra Velikého, který zabil svého přítele Clita. Nicméně jeho pochlebník Anaxarq se snažil dobyvatele zoufajícího nad svým trestuhodným činem uklidnit projevem, ve kterém prohlásil, že Alexandr jako ztělesnění Boha Jupitera má vždy na své straně bohyni Thémis, jež je ručitelkou zákonného pořádku mezi lidmi, a že vše, co učiní muž, kterému byla svěřena vláda nad lidmi, je považováno za spravedlivé a správné.

Roux vše shrnuje slovy krále Alfonse Moudrého, který říká, že král je duší i srdcem republiky, tzn. panovník a zákon jedno jsou.

V následující pasáži autor opět obrací svou pozornost ke zbožnosti knížete, a to tentokrát v tom smyslu, že každý vládce musí působit a vystupovat jako ochránce a záštita církve, neboť církev je zdrojem veškeré pravdy, kterou, jak bylo popsáno již v jedné z kapitol druhé část, musí kníže milovat a o jejíž poznání musí vždy usilovat. I zde Roux své tvrzení podpírá výroky křesťanských učenců. Svatý Ambrož říká, že nic na světě není tak velkého jako církev a nic není tak vznešeného jako víra. Podle řeckého filosofa Diogena by měl vládce disponovat zejména třemi kvalitami – měl by být statečným vojevůdcem, spravedlivým soudcem a ochráncem víry. Roux upozorňuje, že zbožnost je jedinou a nejdůležitější ochranou státu.

Jako příklad chvályhodné zbožnosti je uveden příběh císaře Rudolfa I., který se stal ještě před tím, než usedl na římský trůn, tj. když byl pouhým habsburským hrabětem. Rudolf během lovu potkal v lese kněze, kterého na svém koni dopravil do kostela.

Prostřednictvím kněžových úst pak k Rudolfovi promluvil sám Bůh a předpověděl mu zisk západní říše pro něj a jeho nástupce.

Jako ochránce církve a víry musí kníže odstranit všechny novátory a reformátory, kteří by chtěli do víry vnášet nějaké nové prvky. Musí bezpodmínečně bojovat proti všem schizmatikům a jakékoliv podobné tendence hned v zárodku zahubit.

Odpůrce novot má zastoupení ve dvou příkladech. Jednak je zmíněn judský král Ása (911–870 př. n. l.), který odňal své matce její hodnost a veškeré odznaky královské moci, jelikož se oddala kultu jakéhosi hanebného boha. Další judský král Ezechiáš (umírá 697 př. n. l.) zničil sochu bronzového hada, kterou na boží příkaz postavil Mojžíš uprostřed pouště, aby připomínal zázraky, které Bůh pro svůj lid vykonal. Učinil tak proto, že tato socha se díky svému poslání stala pro lid tak vzácnou, že ji počali uctívat jako jednu z model. Naopak judský král Menaše, o němž již také byla řeč, je představen jako přítel nových impulsů. Když nastoupil na trůn, počal konat všemožné excesy proti Bohu, u dvora si vydržoval celou řadu věštců a kouzelníků a jak informuje Písmo svaté, naplnil ulice Jeruzaléma krví. Menašeho syn Amon se také klaněl modlám a uctíval je, odvrhl Boha svých předchůdců, a když přemýšlel, jak by mohl tyto své bezbožnosti ještě více prosadit, byl zavražděn svými vlastními služebníky.

Vedle všeho, co již bylo řečeno, musí kníže studovat různé vědy a nabývat vědomosti, všemu ve svém okolí věnovat svou pozornost, nesmí nic zanedbávat a nechávat náhodě. Roux představuje myšlenky italského humanisty a pozdějšího papeže Enea Silvia Piccolominiho (1405-1464), který vědy a vědomosti přirovnává k penězům a majetku u nešlechticů, ke zlatu u šlechty a ke drahým kamenům u vládce. Pro to, aby mohl vládce vždy volit jen dobro a odmítat zlo, je potřeba nezměrného množství poznatků a studování různých příkladů jak z minulosti, tak i současnosti.

Velkou lásku a úctu k vědění choval Gaius Julius Caesar. Ten měl také přání, aby jej všichni sochaři jeho doby zvěčnili na špičce jednoho globu, kterak drží v jedné ruce meč a ve druhé knihu, aby tak lidu prezentoval své poznání o možnosti sloučení bojovníka a vojevůdce se vzdělavcem a milovníkem věd v jedné a téže osobě.

Francouzský král Ludvík XI. (1461–1483) naopak odmítal povolit svému synovi, budoucímu Karlovi VIII. (1483–1498), aby se zdokonaloval ve vědění, tvrdíce, že on také žádné vědy nestudoval a nikdy ani nepotřeboval disponovat rozsáhlými vědomostmi, neboť vždy jednal podle vlastního úsudku a zarputile odmítal rady druhých. A tak se stalo, že po svém nástupu na trůn se Karel VIII. neschopen samostatné vlády nechal slepě ovládat svými ministry.

Učenost je pro knížete naprosto nezbytnou vlastností, jelikož právě ona jej připraví na přijetí ctností. Nestačí ale pouze nabýt množství vědomostí, ale také je ve vhodnou chvíli a správným způsobem využít v praxi, ať už ve prospěch sebe sama či poddaných. Roux se zde ale opět ztotožňuje s jednou z myšlenek Lucia Aenea Senecy, když tvrdí, že chtít vědět a znát více, než je potřeba, je však již pokládáno za jistý druh nestřídmosti. Obdobně pak Aristoteles tvrdí, že nejen neustálou četbou různých knih se člověk stává učeným, důležitější je provádět reflexi svého vědění a zvolit ta pravidla a ponaučení, jež jsou vhodná pro uvedení do praxe.

Potřebného a užitečného vzdělání si velmi cenil Alfons Veliký, král Neapole a Aragonu, a to do té míry, že říkával, že by se raději smířil se ztrátou svých sedmi království, než se ztrátou i té sebemenší ze svých znalostí. Přílišnému studiu se věnoval Alfons X. Moudrý, jež se do hloubky zabýval záležitostmi božího království a nebeských sfér, avšak nebyl schopen udržovat svou zemi a starat se o své poddané.

Roux v rámci této kapitoly dochází k závěru, že je třeba studovat a učit se těm znalostem, které jsou užitečné pro lidský život. Není třeba, aby měl kníže neustále knihu v ruce. Jeho hlavní knihou je totiž život sám a svět kolem něj, tzn. že nejvíce se toho naučí pokud bude věnovat pozornost dění kolem sebe.

Co se týče oborů vědění, kníže by se měl bezpodmínečně zabývat historií, neboť ta je učitelkou života, respektive, jak se vyjadřuje sám autor, nejlepšími rádci jsou ti mrtví. Na základě studia skutků svých předků kníže zjistí, jakých způsobů jednání se má vyvarovat, nebo co by měl naopak činit, aby byl úspěšný.

Roux zde vypravuje, kterak byzantský císař Basileios vysvětloval svému synovi a nástupci Leonovi, jak moc je znalost historie důležitá, ohledně jakých záležitostí se může při četbě knih o historii poučit. Naopak císař Licinius opovrhoval všemi filozofy, řečníky a pisateli historie a tvrdil o nich, že jsou nebezpečným jedem pro zemi i jejich vládce. Vědy, a historii zejména, pak považoval za mor, který ohrožuje republiku a všechny země.

Na závěr Roux dává knížeti doporučení, že pokud nechce ztrácet čas studiem věd a historie, měl by se alespoň obklopit učenici, kteří tyto znalosti ovládají, a budou mu tak v tomto ohledu sloužit jako pomocníci.

Naposledy míněnou tezi pak autor rozvádí v další kapitole, která je věnována právě „*les esprits auxiliaires*“, tj. pomocníků, kteří by se vždy měli nacházet v blízkosti knížete a jejichž rad a pomoci by měl kníže hojně využívat. Roux zde cituje myšlenky

z díla Justa Lipsia,⁵⁴ o němž jsme pohovořili již v úvodních pasážích této práce. Lipsius upozorňuje, že pověst a věhlas těchto učených mužů neslouží k posílení věhlasu panovníka, učenci působí ve dvorských službách jako pomocníci při řešení záležitostí veřejných a ne jako ozdoby vladařovy osobnosti. Xenofón zdůrazňuje nezbytnost těchto pomocných živlů v panovníkově okolí, protože pokud se bude vládce spoléhat jen na své oči a uši, může se snadno stát, že mnoho věcí přeslechne či si něčeho důležitého nevšimne, a právě tomu lze zabránit tím, že se obklopí chytrými a vydělanými pomocníky.

Ochráncem učenců byl císař Zikmund, který měl ve zvyku kárat německá knížata za to, že věnují příliš málo sluchu a pozornosti učencům u svého dvora. Odpor ke vzdělaným mužům pociťoval východořímský císař Justinián (527-565), jež proměnil ve skutek radu svého prefekta, velmi hrubého a nevzdělaného muže, a odstranil všechny učitele krásné literatury a krásných věd, a to za účelem zajištění zisku, neboť na základě dřívějších ustanovení byli tito učitelé umístěni v každém městě a byly jim poskytovány peníze na živobytí.

Tak, jak výše nabádal Roux knížete k pracovitosti, upozorňuje nyní také na nutnost odpočinku a přiměřené relaxace. A jak říká Aristoteles opět ve své *Politice*, vladař musí dát odpočinek nejen svému tělu, ale i své duši, aby mohl náležitě vykonávat všechny povinnosti vůči poddaným z jeho hodnosti vyplývající.

Mezi příklady je uvedeno více panovníků, kteří se dokázali oddávat chvályhodnému odpočinku. V první řadě to byl císař Adrien, který svůj volný čas věnoval stolování a rozmlouvání s učenými lidmi. Dále pak neapolský král Alfons, který se vždy odebral na nějaké klidné místo poněkud vzdálenější od hlučného paláce. Ferdinand Katolický se ve volných chvílích věnoval lovu. Portugalský král Emanuel nikdy neodmítl učinit to, co bylo potřeba, vždy byl připraven vyslechnout poddané i vyslance, a to i v době, kdy se věnoval ušlechtilé zábavě.

Vedle ušlechtilých volnočasových aktivit, jež povznášejí ducha a upevňují zdraví, existují samozřejmě i ty, které naopak snižují panovníkův majestát a díky nimž se může stát opovrhovaným, tak jako perský velkokrál Artaxerxes, který ve volných chvílích předl na kolovratu, za což si vysloužil posměch a opovržení svých poddaných. Římský císař Domitianus (81-96 n. l.) se ve chvílích volna bavil zabíjením much, které dlouhou

⁵⁴ Zejména spisy Justa Lipsia *Politicorum sive Civilis Doctrinae Libri Sex* (Leiden 1589) a *De Constantia Libri Duo, Qui alloquium praecipue continent in Publicis malis* (Antwerp 1584).

tenkou holí, na konci opatřenou bodcem ze železa, která sloužila k pobízení dobytka, připichoval ke zdi. Papež Inocenc VIII. (1484-1492) se bavil pěstováním a stříháním malých stromků, císař Augustus se nechal rozptylovat svými dětmi. Scipio Africanus trávil svůj volný čas sbíráním mušlí na břehu moře a řecký filosof Sokrates (469–399 př. n. l.) se bavil se svými dětmi imitací jízdy obkročmo na rákosí, za což si také vysloužil posměch svého okolí.

Autor následně shrnuje, že je sice třeba věnovat určitý čas odpočinku, avšak je nutné být na pozoru, aby kníže nehanobil svůj majestát pěstováním nízké a dětinské zábavy. Ve volných chvílích by se tedy měl věnovat rozmluvě se vzdělanými lidmi a svými generály, činností, jež posilují tělo, tj. například jízdě na koni a lovu. Všeho ale musí činit s mírou, aby se neuchýlil k zanedbávání svých vladařských povinností.

Stejně tak jako by si kníže měl osvojit umění poznat charakter lidí a sebe sama, měl by se také naučit vycítit vhodnou příležitost k uskutečnění svých záměrů, neboť každá záležitost má svůj vhodný čas, který kníže nesmí nechat uplynout. Mnozí císaři a velcí vojevůdci si zajistili nesmrtelnost svého jména ne díky svým ctnostem, ale spíše díky tomu, že uměli využít vhodné příležitosti. Je proto třeba, aby vládce vždy do určité míry riskoval a neztrácel příliš času úvahami a přípravami k činu, neboť příležitost je vrtkává a na nikoho dlouho nečeká.

Roux zde uvádí opět několik příkladů panovníků, kteří dokázali využít vhodné příležitosti – Romulus se narodil ve správný čas a na správném místě, aby se chopil příležitosti stát se zakladatelem Říma, Kýros I. využil nejednotnosti perských kmenů, pomohl jim vymanit se z nadvlády médského krále a sám se tak stal perským králem. Jsou zde zmiňováni i stoupenci Judy Makabejského, kteří ve vhodnou chvíli přiměli Římany, aby jim poskytli svou ochranu a dokázali se tak vyvázat ze jha syrského krále Antiocha IV.

V příběhu vládce, který promarnil příležitost k uskutečnění svých podniků, vystupuje římský bojovník Gaius Marcius Coriolanus, který byv díky žárlivosti svých nepřátel vypovězen z Říma, odešel k italskému kmenu Volsků a s jejich vojenskou pomocí oblehl samotný Řím. Nechal se však obměkčit slzami své matky, své ženy a mnohých dalších římských žen, zanechal obléhání města a tím se vzdal příležitosti k jeho nevyhnutelnému dobytí a možnosti pomstít se své vlasti za učiněná příkoří .

Další uvedenou ctností, kterou by měl kníže disponovat a jež stála po celý středověk na pozici nejvyšší v hierarchii panovnických ctností, je statečnost. Správný vládce musí mít kuráž, nesmí se ničeho obávat, z ničeho mít strach. Kapitola o této ctnosti nese

název „*La vrai Philosophie fait les vrais Heros*“ (Opravdová filosofie tvoří opravdové hrdiny), což je citát pocházející opět z úst římského filosofa Senecy. Kníže je ztělesněním veřejného zrcadla, z čehož vyplývá, že pokud se kníže něčeho obává, všichni poddaní mají strach s ním. Kníže musí statečně čelit všem nepříjemnostem a všem hrozbám, které by ho mohly ohrozit. Důležitý je zde Rouxův dodatek, ve kterém tvrdí, že vládce vlastně nemá žádný důvod se něčeho obávat, neboť Bůh nad ním drží ochranou ruku.

Indický král Porus je zde vyobrazen jako vládce, který statečně čelí všem nepřízním. Po konečné porážce, jež utrpěl od vojsk dobyvatele Alexandra Velikého, se ho sám Alexander ptal, jak chce, aby s ním bylo nakládáno. Porus odpověděl, že si neřádá ničeho jiného, než aby s ním jednali jako s králem. Alexandrovi se tento přístup velmi zalíbil, ponechal Porovi jeho titul a správu jeho země a k ní mu přidal ještě další provincie.

Naopak vládcem, který se nechal lehce skolit jakoukoli nepřízní, byl judský král Rechabeám, který byl podle samotných slov Bible málo kurážný a nebyl schopen vzdorovat rebelům a povstalcům. Přesto však vystupoval velmi sebejistě, směle a dokonce až hroživě vůči svým poddaným, neustále sám sebe vychvaloval a považoval se za mocnějšího, než byl král Šalamoun. Jednoho dne vyslal posla Adurama s úkolem zvýšit daně, avšak lidé se proti tomuto záměru vzbouřili a nebohého Adurama ukamenovali.

Jak už bylo řečeno výše, konkrétně v kapitole o nezbytnosti znalosti historie, musí kníže studovat činy svých moudrých a statečných předchůdců a řídit svůj život po vzoru jejich ctností, jít v jejich stopách, případně se poučit z jejich nezdarů.

Příkladem vládce, který respektoval své předchůdce, je zde polský kníže Boleslav IV. (1146–1173), jež neustále nosil na krku zavěšený medailon s portrétem svého otce, který vždy před započatím či dokončením nějakého důležitého záměru políbil a prosil svého otce o podporu a požehnání v jeho počínání. Odstrašujícím příkladem, který dokazuje, kterak je nezbytné následovat ctnosti svých předchůdců, zejména ty týkající se zbožnosti, je osud judského krále Joáchaze, syna Jóšijáše, jež se po smrti svého otce v roce 609 př. n. l. udržel na trůně pouhé tři měsíce. Joáchaz odmítl jít ve stopách svého otce, jež zavedl kult jednoho boha, Hospodina, a začal uctívat kult zlatých býčků, za což jej Bůh potrestal právě ztrátou trůnu (byl sesazen faraonem Nekóem II.).

4.5. Pátá část

Několik počátečních kapitol páté, poslední části rukopisu tvoří po obsahové stránce více méně ucelenou jednotku. Převážně se zabývají problematikou rádců, kteří se na královském či knížecím dvoře pohybují a kterým by měl vládce do jisté míry naslouchat a rozumně s nimi spolupracovat. Hlavním úkolem vládce je obklopit se věrnými a upřímnými přáteli, jejichž dobré rady jej budou vždy chránit. Schopnost poradit se, prokonzultovat své záměry by měla tvořit nezbytnou součást charakteru každého moudrého panovníka. Porada se staršími a zkušenějšími by měla vždy předcházet vlastní realizaci každé závažné myšlenky. Podobné teze předkládá ve svém spise o ctnostech císaře Ferdinanda II. i Vilém Lamormain. Poukazuje na fakt, že Ferdinand II. se nikdy nerozhodoval sám, ale vše konzultoval s co největším počtem rádců.⁵⁵ Obdobně je i v habsburské příručce *Princeps in compendio* zdůrazněna povinnost konciliární vlády, tzn. panovníkovu konečnému rozhodnutí musí vždy předcházet porada s konciliem.⁵⁶

Císař Antonius řečený Moudrý či Filosof se vždy obklopoval slavnými učenci a upřímnými přáteli, což zdůvodňoval prohlášením, které zde Roux cituje: „*Je lepší, když následuji rady věrných přátel než své vlastní, neboť kdo je moudrý, naslouchá radám.*“ Podle svědectví římského historika a moralisty Valeria Maxima (20 př. n. l.–50 n. l.) byl perský král Xerxes (486–465 př. n. l.) případem zcela opačným. Před zahájením války proti Řecku sice svolal radu všech asijských vládců, avšak sdělil jim, že je svolal pouze z toho důvodu, aby nemohl být nařčen, že o všem rozhoduje sám a s nikým se o svých záměrech neporadí. On sám jim naopak dal radu, aby striktně dodržovali jeho příkazy, pokud si chtějí i nadále ponechat své hodnosti a zachránit své životy.

Roux nezbytnost rádců zdůvodňuje tvrzením, že přestože je vládce inteligentní a moudrý, nikdy nemůže mít oči i uši všude, tudíž potřebuje věrné rádce, kteří mu svým pozorováním a následným podáváním informací poskytují nemalou pomoc.

Jak řekl Rouxem několikrát citovaný španělský král Alfons Moudrý, je nezbytné, aby rádcové byli opravdovými přáteli vládce. Pokud tomu tak není, vládce se vystavuje velkému nebezpečí, neboť není možné dávat upřímné rady někomu, koho nemilujeme a nectíme. Vládce tedy musí při výběru svých rádců postupovat velmi uvážlivě. Příkladný

⁵⁵ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 167.

⁵⁶ Tamtéž, s. 16.

rádce či ministr by měl dokonale znát republiku a její zájmy. Tyto znalosti vytvářejí základ pro to, aby předkládané rady nebyly jen pouhými obecnými frázemi, nýbrž aby jejich realizace vedla ke konkrétnímu cíli, byla zemi prospěšná a probíhala v souladu s jejími potřebami.

Příkladem dobrého rádce je zde starozákonní prorok a soudce Samuel, jež podle boží vůle ustanovil vojenského velitele Saula prvním dědičným králem izraelského lidu a po dobu jeho vlády mu poskytoval neocenitelné rady. Jako špatný rádce je označen Aman, oblíbenec perského krále Assurea, který se rozhodl zničit židovský národ, protože si povšiml, že jeho příslušníci mu neprokazují tolik úcty tak jako ostatní. Namluvil proto králi, že Židé jsou zhoubným národem pro jeho říši, jelikož chystají povstání, a ten vydal rozkaz k jejich likvidaci. K vykonání však nedošlo, neboť král v poslední chvíli odhalil Amanovi pohnutky a nechal jej popraviti.

Roux uvádí výčet vlastností, kterými by měl dobrý rádce či ministr disponovat. Jen pro představu tedy uvedme, že by měl být nestranný, vlídný k poddaným, neměl by jednat pod vlivem svých vášní (vyvarovat by se měl zejména projevům hněvu). Dále by měl být, jak už bylo několikrát zmíněno, upřímný, ostražitý, diskretní, loajální ke svému vládcovi a jeho zájmům a zároveň ohleduplný k jeho slabším, pracovitý, pravdomluvný atd.

Co se týče samotného průběhu procesu výběru rádců, autor poukazuje na skutečnost, že vládce by si měl vyvolit zejména rádce, kteří jsou diskretní. Především pro vládce je totiž velmi nebezpečné „*otevírat srdce celému světu*“. Je tedy třeba velice dobře zvážit, komu se bude kníže svěřovat s osobními a zejména státními záležitostmi, komu dá svou důvěru a všechny své přátele by měl v tomto ohledu podrobit zkoušce.

Diskretním rádcem byl bezpochyby římský senátor Pompeius. Ten byv uvězněn králem Illyrů a nucen vyzradit tajemství římského senátu, odmítl cokoli říci a následně dokázal, že ani ta největší utrpení a dokonce ani smrt ho nedonutí zradit svou vlast. Jako nediskretní ministr je uveden kartaginský politik a generál Hamilkar. Ten se velmi obával ohromné armády Alexandra Velikého, tudíž na ni nezaútočil, nicméně prostřednictvím Alexandrova přítele Parmeniona se mu podařilo proniknout mezi Alexandroví rádce a ministry. Alexandr v domnění, že byl Hamilkar vypovězen z Kartága, jej nechal účastnit se všech porad a Hamilkar všechny získané informace posílal do svého města. Avšak Kártágo bylo obleženo nepřáteli a Kartagenští se domnívali, že právě Hamilkar je původcem všeho zla, jež se sneslo na jejich město, a proto jej nechali zavraždit.

Kníže musí také umět naslouchat a informovat se. Je třeba naslouchat věcem kolem sebe a ne jen slepě věřit tomu, co kdo řekne. V rámci příkladu vladaře, jež vždy pečlivě naslouchal všem podnětům ze svého okolí je uvedena řeč římského císaře Diocletiana (284-305). Jak Roux upozorňuje, jedná se o císaře pohanského, což však neubírá nic na faktu, že to byl císař velmi schopný, jež naprosto ovládal umění vládnout a vyznal se v charakteru lidí. Diocletianus říká, že není nic těžšího než vládnout. Vysvětluje, jak je důležité, aby se panovník neuzavíral ve svém paláci, jelikož tak se dozvídá zprávy značně zkreslené. Vládce se musí sám informovat, aby zamezil možnosti být někým oklamán.

Tobias, vládce Ammonitů, usiloval o Nehemiášovu smrt. Předem mu poslal anonymní vzkaz, v němž ho varoval, že se proti němu chystá spiknutí a že bude tuto noc zavražděn, aby odešel co nejdále od paláce. Nehemiáš však poznal, že posel byl podplacen Tobiasem, a nebezpečí smrti, jež mu hrozilo, úspěšně odvrátil.

V další kapitole, jež nese název „*Lepší moudrost rádců nežli všechny prostředky války*“, je kníže nabádán k tomu, aby se vždy snažil dávat přednost diplomatickému jednání před válkou. Válka, jež je předem řádně promyšlena a podniknuta se soudností, je vždy jistá, ale ta založená na spolehnutí se na síle je vždy nebezpečná a její zakončení vítězstvím nejisté.

Podle historika Tacita, jež ve svých *Annales* vylíčil římské dějiny od smrti Augustovy do smrti Neronovy, to byl římský císař Tiberius (14-37 n. l.), jež vždy preferoval dobrou radu před použitím armády. Podle něj bylo pro udržení vzdálených provincií říše nezbytné odstranit vojsko a zaměstnat dobré rádce, kteří jsou důvtipní a budou v těchto provinciích vést rafinovanou politiku. Diplomacii před válkou dával přednost i anglický král Eduard IV. (1461-1470, 1471-1483). Syrský král Benadad byl naopak velmi pyšný na svá vojenská vítězství, oháněl se svou mocí na všechny strany a vždy spoléhal na sílu své armády. Roux předkládá situaci, o níž podává svědectví první Kniha královská, kdy Benadad přitáhl s ohromným vojskem k hlavnímu městu izraelského království a požadoval po králi Achabovi, aby mu vydal všechno zlato, stříbro a ženy, které se ve městě nacházely. Achab vyslechnuv názor rady a prorokovo ujištění o boží podpoře veškeré požadavky odmítl. Banadadovy výhrůžky, že město utopí v krvi jeho obyvatel, se tak nakonec nenaplnily. Byl rád, že se alespoň se svým jezdeckem zachránil a Achab s pomocí boží a díky moudrým názorům rádců zvítězil.

Ne vždy lze tedy dosáhnout úspěchu pomocí fyzické síly. V některých případech je lepší, když vládce použije namísto síly rafinovaného důvtipu. Dokladem tohoto tvrzení

je postavení španělského krále Filipa II. zvaného Opatrný, který nikdy neopustil hradby Madridu a přesto udržoval okolní svět ve strachu ze své osoby, stal se obdivovaným a obávaným spíše díky své moudrosti a obezřetnosti, než na základě prezentace své moci a vojenské síly.

Další kapitola nabádá knížete k upřímnosti, jež je podle autora věrnou družkou spravedlnosti. Opět je zde citována myšlenka Aristotelova, jež tvrdí, že neexistuje nic jiného, co dokáže tak mocně naučit poddané povinnosti a poslušnosti, jako upřímnost a čest těch, kteří jim vládnou. Panovník musí být poctivý a dodržovat své závazky a učiněné sliby. Kdo křivě přísahá, je vystaven jednak boží pomstě, jednak pomstě ze strany lidí.

Známý římský politik Pompeius se sešel v Mícéne s Oktaviánem a Markem Antoniem, aby znovu obnovili mír mezi sebou, a pozval je tak na velkolepou hostinu, jež uspořádal na své lodi. Menas, velitel Pompeiovy námořní flotily, svému pánovi nabídl, že se s jeho soky vypořádá, a on se tak stane pánem celého světa. Pompeius však jeho návrh odmítl se slovy, že nehodlá porušit svůj slib.

V příkladu panovníka, jež porušuje dané sliby, vystupuje opět nejznámější biblická dvojice. Po několika projevech laskavosti a shovívavosti ze strany Davidovi k jeho králi Saulovi, jež mu neustále usiloval o život, mu Saul slíbil, že již nebude podnikat žádné nepřístojnosti vůči jeho osobě. Tyto sliby však byly zcela neupřímné a Saul je nikdy nedodržel.

Jen ti, kdož jednají upřímně, mají šanci na úspěch. Kvůli případným podvodům a klamání ze strany panovníka spěje království k záhubě. Kníže by se měl vyhnout podvodnému a lstivému jednání, jelikož to je považováno za mnohem hanebnější než užití fyzického násilí.

Přítel Parmenion jednoho dne nabádal Alexandra Velikého, aby provedl nepoctivý čin. Alexandr mu odpověděl, že kdyby byl Parmenionem, tak by tak učinil, avšak to už by nebyl Alexandrem. Římský císař Tiberius reagoval obdobně na návrh, který spočíval v možnosti otrávit největšího římského nepřítele Arminia. Odpověděl, že má ve zvyku pomstít se svým nepřítelům pomocí otevřené síly a nikoli pomocí zbabělých lstí a zlomyslných činů.

Tomire, královna Massagettských, chtějíc se vysmát hlouposti perského krále Kýra, kterému byla podřízena, zanechala v jeho táboře velké množství sudů plných vína. Následně shromáždila úctyhodně početnou armádu a podnikla s ní nečekaný útok na Kýrovo vojsko. Kýrova armáda byla poražena a on sám v boji zahynul. Tomire

vyhledala jeho mrtvolu a mstíc smrt svého syna, jež zahynul v předchozí bitvě, nechala jí useknout hlavu a ponořit do nádoby plné krve.

Panovník může využít lsti, pokud sám čelí podvodným a rafinovaným silám. Musí však dbát na to, aby jich použil opravdu jen pro ochranu veřejného blaha a pouze v případě, že nezanechají žádnou poskvrnu na jeho slávě.

Vedle zmíněné potřeby rádčů by si kníže měl ustanovit jakéhosi rádce uvnitř sebe sama a s ním probírat a promýšlet veškeré své záměry a úmysly. Měl by odstranit ze své blízkosti všechny nepřátele a kontrolovat své přátele, aby se nemýlili a sami sebe neklamali a především neklamali jeho. Kníže nesmí slepě naslouchat svým oblíbencům. Pokud tak neučiní, nebude to on, kdo bude vládnout, nýbrž jeho služebník či ministr.

Judský král Herodes Agrippa (41-44 n. l.) je představen jako lehkověrný panovník. Herodes byl ve sporu s obyvateli Tyru a Sydonu, kteří však podplatili králova komorníka a oblíbence Blasta, aby s nimi uzavřel příměří. Herodes jim následně na jejich žádost věnoval audienci a potěšen jejich slovy, kterými ho přirovnávali k Bohu, byl sám na sebe pyšný, jak vše lehce vyřešil, avšak Blastes již předtím vše s obyvateli Tyru dojednal.

Příklad oblíbence, jež řídil zemi namísto panovníka, vypráví, kterak byzantský císař Issac (1057–1059) přišel o svého milce, neboť nebyl spokojen s tím, jak vede finance, a jelikož nemohl být bez nějakého oblíbence, vybral si jednoho mladíka, kterému svěřil veškeré záležitosti týkající se říše, dokonce i vedení války. Tento nový „správce“ říše se účastnil všech důležitých jednání, kde však byl všemi ignorován a nikdy jej nepustili ani ke slovu, neboť neměl žádné zkušenosti a tudíž neměl čím do debaty přispět.

Kníže nejen, že se musí poučit z historie a činů svých předků, musí také umět profitovat ze svých vlastních zkušeností. Roux v rámci této zásady nastiňuje tezi, že minulost se opakuje. Na základě toho, co se stalo v minulosti, je možné odvodit děje budoucí. Z tohoto tvrzení je tedy zřejmé, že byl stále stoupencem cyklické teorie dějin, přestože se již v průběhu 17. století objevily úvahy o lineárním pojetí vývoje lidských dějin.

Kdo nemá zkušenosti, ten disponuje jen pramalými znalostmi o světě. Člověk se musí poučit ze svých chyb a jeho zkušenosti ho povedou dalším životem.

Svou zkušeností se řídil judský král Menaše, který po nástupu na trůn odmítl kráčet ve stopách svých předchůdců, ustanovil uctívání kultu fénického boha Baala a v žádném případě nehodlal poslouchat boží příkázání. Své chyby se nesnažil napravit, za což na něj Bůh seslal trest v podobě útoku Asyřanů, kteří jej porazili, zajali a odvěkli do

Babylonu. Až v zajetí si Menaše uvědomil závažné chyby ve svém počínání a začal činit pokání, díky čemuž si nakonec Boha usmířil a jeho prohřešky mu byly odpuštěny.

Zcela bez ohledu na své zkušenosti či doporučení zkušenějších jednal první král Judského království Rechabeám, který opovrhoval radami starších ohledně snížení daní, které lid požadoval

V další kapitole vyzývá autor knížete opět k umírněnosti, a to zejména v otázce výše daní, kterými chce zatížit své poddané. Vládce se musí snažit porozumět svým poddaným, nesmí je zbytečně utlačovat, být k nim kořistnický a obohacovat svou pokladnu na úkor jejich potřeb.

Jindřich III. se snažil vyvarovat se zhoubných následků, kterým museli čelit někteří z jeho předchůdců proto, že pokoušeli trpělivost poddaných nařizováním stále vyšších a vyšších daní. Těm, kteří ho přesvědčovali, aby ustanovil vyšší daně k získání prostředků na vedení války, proto odpověděl, že se více bojí hněvu svých poddaných než prokletí ze strany těch nejhorších nepřátel. Věděl, že nadměrné daně vynucené násilím jsou velkým zlem, neboť jsou poskvřeny trápením poddaných a on nechtěl být opovrhován jako lakomý, krutý a nemilosrdný panovník.

Přehnaně vysoké daně uložil svým poddaným asturijský král Alfons III. Veliký (866-910), čímž si zajistil v jejich očích hluboké opovržení a nenávist a nakonec mu nezbyvalo nic jiného, než se dobrovolně, aby se vyhnul hněvu poddaných, vzdát trůnu. Ze stejného důvodu ztratil galicijský král Garcias nejen své království, ale i svůj život. Nebezpečí vyvolaného zatěžováním poddaných příliš vysokými daněmi a požadavky všeho druhu zakusil i výše několikrát zmiňovaný judský král Rechabeám.

Roux v závěru této kapitoly uznává, že daně jsou nezbytné k zajištění potřeb státu a jsou, jak říká Sväté písmo, uzdou, která udržuje lid v povinnosti a podřízenosti, nicméně nikdy by se jejich požadování nemělo zvrhnout v naprosté odírání a vykořisťování poddaných.

Další neřestí, na kterou je v této části spisu poukazováno, je ukvapenost. Ukvapenost je nepřítelem všech velkých plánů a záměrů. Kníže musí každou svou myšlenku či rozhodnutí nejprve řádně zvážit, a teprve poté jednat s rozhodností a účinností. Přílišné váhání je však překážkou k dosažení konečnému úspěchu a nerozhodnost je horší než špatné jednání.

Rychle a s účinností jednal jednak anglický král Jakub I. (1603–1625), jednak španělský král Filip II. Naopak římský konzul, vojevůdce a diktátor Fabius Maximus (280 př. n. l.–203 př. n. l.) svou váhavostí zachránil Řím před útokem kartaginského

generála Hannibala. Díky své taktice vyhýbání se střetu s nepřítelem během druhé punské války si tak vysloužil přezdívku *Cunctator* (váhavec).

Pokud chce kníže soudit a rozhodovat spravedlivě, musí tak činit bez jakýchkoli předsudků. Předsudek je jedním z projevů poštilosti a brání přímému uplatnění rozumu. Aristoteles ve své *Politice* tvrdí, že pokud chce být vládce strážcem a ochráncem poddaných, musí předcházet tomu, aby bohatí a stejně tak i chudí trpěli jakoukoliv nespravedlností. Své rozhodnutí musí vládce promyslet, při soudním procesu musí pečlivě naslouchat oběma stranám, vyslechnout všechny svědky a jakékoliv připomínky k danému případu. Jako příklad vládce jednajícího bez předsudků, jsou uvedeni dva králové – lakedaimonský král Theopompeius a asijský král Antiochus.

V závěru Roux připomíná, že kníže musí být zejména při soudu naprosto nestranným. Všem musí měřit stejně - ani případné přátelství či dokonce pokrevní příbuzenství k souzené osobě by nemělo ovlivnit jeho rozhodnutí.

V poslední kapitole Roux nabádá knížete k tomu, aby usiloval o vytvoření své dobré pověsti, neboť ta mu zajistí v paměti lidstva nesmrtelnost. Dosáhnout věčné památky svého jména a osobnosti by mělo být cílem každého vládce. Zlato a peníze jsou vlastnictvím, jež je přístupné všem lidem, avšak sláva a nesmrtelnost jména náleží pouze Bohu a těm, kteří se mu nejvíce podobají, tj. vládcům.

Roux v rámci svého posledního příkladu vladaře, který usiloval o věčnou slávu, představuje situaci, kdy se Juda Makabejský ocitl před nesmírnou převahou vojsk nepřítele s pouhými osmi sty nejstatečnějšími vojáky. Pro povzbuzení k nim pronesl řeč, v níž je nabádal k boji, jež je zaštitěn Bohem, a pokud se má naplnit jejich čas, zemřou v boji za své bratry a nedovolí zbabělosti, aby poskvnila jejich čest a slávu, načež zavelel k přímému útoku. Těsně před dosažením vítězství však byl zabit a ostatní se dali na útek. Roux v tomto případě poukazuje na úsilí o slávu spojenou s ochranou vlasti a vlastní svobody.

Kníže si nezajistí věčnou slávu tím, že na různých místech umístí své sochy, portréty apod. Opravdová sláva se rodí jednak na základě ctností, které osobu panovníka doprovázejí, a také provedených činů, které musí být mimořádné, neboť je to obyčejný a prostý obdiv, který vytváří dobrou pověst člověka. Vládcí byli zrozeni pro to, aby se svými činy vyvýšili nad všechny ostatní lid a zajistili si tak věčnou slávu a nesmrtelnost svého jména.

V. „Kníže“ a jeho reflexe v době vrcholného baroka a nastupujícího osvícenství

5.1. Rouxova hierarchie ctností

Pokud nyní vyjdeme z poznatků, jež jsou uvedeny v úvodních pasážích práce a týkají se dosavadního bádání o problematice ctností v průběhu lidských dějin, můžeme na jejich základě a na základě Rouxova řazení jednotlivých ctností a neřestí pozorovat, která se ona hierarchie ctností od dob pozdního středověku do počátku 18. století značně proměnila.

Na přední pozice jsou stále kladeny ctnosti tradiční – moudrost, zbožnost, spravedlnost – které najdeme již v systému ctností Tomáše Akvinského. Jak jsme si řekli v úvodu, je zde viditelně dovršen proces posunu moudrosti do čela nejoceňovanějších ctností, kde nahradila ve středověku uznávanou statečnost, které autor věnuje zmínku až v závěrečných pasážích čtvrté části.

Za těmito třemi předními ctnostmi je uvedena jako nezbytná znalost Božího zákona a jeho bezpodmínečné dodržování. Nařízení stanovená Bohem zde hned v následující kapitole dostávají poněkud širší rozměr, jelikož zde Roux hovoří o dodržování lidských práv, v čemž předznamenává osvícenská teorie o přirozeném právu (*ius naturalis*). Přirozené právo je definováno jako právo nepsané, které bylo vytvořeno dávno před vyhlášením pozitivního práva státu a je mu nadřazeno. Pojem přirozené právo tak označuje právní řád nebo soustavu práv, které platí nezávisle na vůli zákonodárce a plynou buďto z přirozenosti člověka a společnosti (*ius naturale*), rozumu (*ius rationale*) nebo z ustanovení božské autority, tj. Božího zákona (*lex divina*). Zákonodárce se má řídit zásadami přirozeného práva, například spravedlností, které jeho pozitivním zákonům teprve dodávají legitimitu.⁵⁷

V rámci základních ctností panovníka, jež jsou uvedeny v První části, můžeme jmenovat dále vznešenost, obezřetnost, laskavost, a to jak ke svým poddaným, což je v průběhu spisu několikrát v různých ohledech připomínáno, tak i k nepřátelům. Dále je zmíněna skromnost, umírněnost, umění využít přetvářky, čehož však musí být činěno pouze v nejnútnejších případech, a také uměřená nedůvěra ve své okolí. Všimneme si, že mezi těmito Rouxem předloženými základními ctnostmi nenajdeme Habsburským rodem vždy tolik zdůrazňovanou a propagovanou shovívavost, ta je zmíněna až ve třetí části spisu.

⁵⁷ *Ottův slovník naučný*, heslo Právo – podle pramenů prvotných. Sv. 20, str. 569.

V druhé části se Roux obecně zabývá problematikou, jakým způsobem by měl kníže jednat a řešit nastalé problémy týkající se jak jeho osoby, tak i záležitostí vlády a správy území. Doporučuje vždy řádně zvážit a promyslet každou situaci, avšak následně jednat s rozhodností a za svým rozhodnutím pevně stát, i když se ukáže jako špatné. Zdůrazněna je zde nezbytnost snahy vyhnout se situacím, kdy by kníže musel dát průchod svému hněvu, neboť právě tato neřest nejvíce poškozují jeho důstojnost. Kníže musí být též štedrý a velkorysý. Ve středověku vysoce hodnocená štedrost je zde spojena s později prosazovanou šetrností, neboť (viz Druhá část) Roux knížete ke štedrému přístupu, a to zejména k poddaným, nabádá, avšak upozorňuje, aby tak činil vždy po zralé úvaze, aby se tato ctnost ve výsledku nezvrhla v hříšnou rozmařilost. Důležitá je též snaha usilovat o poznání pravdy, a to jakýmkoli způsobem, s čímž souvisí též nutnost mít se na pozoru před různými podvodníky a lichotníky, kteří jednají jen ve svůj prospěch a jsou tak často zdrojem nepravdivých informací. Vedle nutnosti naučit se rozpoznat charakter lidí s cílem zamezit situacím, ve kterých by mohl být kníže svým okolím klamán, zdůrazňuje Roux umění poznat sám sebe, a to zejména ve vztahu k Bohu – kníže si musí uvědomit své nízké a nuzné postavení oproti věčnému Bohu.

Ve třetí části jsou zaznamenány ctnosti, neřesti a různé zásady, ze kterých by kníže měl vycházet a jimiž by se měl řídit ve vztahu k poddaným. Stejně jako v první části je zde opět zmíněna umírněnost (uměřenost), kterou již Justus Lipsius řadí mezi důležité náboženské ctnosti.⁵⁸ Právě vliv myšlenek Justa Lipsia je v Rouxově spise zcela patrný. Můžeme jej pozorovat již v první části spisu, kdy autor hovoří o umění využít ve správné chvíli přetvářky ve prospěch dobré věci, zejména ve prospěch poddaných (viz První část). Roux se tak do určité míry přiklání k Lipsiem vytvořené ctnosti, kterou je *prudencia mixta*, v jejímž rámci je ospravedlněno užití nemorálních prostředků posílením obecného dobra, podobně jako u Machiavelliho, avšak důležité je si všimnout, že právě Machiavelliho, narozdíl od Lipsia nikde ve svém spise necituje, ani se o jeho osobě nezmiňuje. Zmíněný vliv myšlení nizozemského učenice pak můžeme spatřit i v neustálém zdůrazňování vlídného přístupu k poddaným. Lipsius vladaře nabádá, aby vždy preferovali záležitosti poddaných nad svými vlastními. Obdobně jsou Lipsiovy myšlenky k této problematice prezentovány i v příručce *Princeps in*

⁵⁸ V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*, s. 68.

compendio, kde autor zdůrazňuje, že vládce nesmí nikdy zanedbávat a přehlížet své poddané.⁵⁹

Ve třetí části se autor věnuje problematice vztahu knížete a poddaných. Až na druhé pozici ve třetí části se nachází ctnost, kterou se honosili všichni habsburští panovníci již od slavných dob císaře Rudolfa I. – shovívavost (*clementia*). Jako další nezbytnost je zmíněno umění zaujmout poddané svým mluveným projevem, avšak důležité je i umění rozpoznat chvíli, kdy je vhodné se odmlčet. Kníže se má ve vztahu k poddaným řídit křesťanskou láskou, má se vyvarovat krutosti a krvežíznivosti, poskytovat pomoc potřebným. Roux zde také řeší otázku vládce jako vzoru pro poddané – kníže se musí za všech okolností a ve všech oblastech snažit jít příkladem, neustále prezentovat by měl zejména svou počestnost a střídmost. Roux problematiku vztahu k poddaným zakončuje doporučením, aby kníže vždy umožnil poddaným přístup ke své osobě, aby s nimi jednal přímo a nevyhýbal se kontaktu s nimi.

Zásady čtvrté části se zabývají nejdůležitějším úkolem knížete, ke kterému byl zrozen, tj. vládou. Kníže je nabádán, aby svou moc, která je velmi křehká, držel vždy pevně v rukou, což zajistí tím, že bude dodržovat zákony, poučí se z chyb svých předků, bude milovat vědy a umění a jejich reprezentanty podporovat v činnosti. Zde opět předznamenává zvolna nastupující osvícenství, neboť kníže nabádá k podpoře věd a učenců, avšak na druhou stranu zdůrazňuje nezbytnost odstranit jakékoli živly, které by chtěly přinést nové prvky a záměry do náboženství. Kníže tak má ochraňovat církve před potencionálními novátory. Na tomto místě hovoří Roux o ctnosti, které si nejvíce cenil středověk, tj. o odvaze a statečnosti panovníka. Vidíme tedy onen značný posun této ctnosti, o kterém již byla řeč, tj. z první pozice středověké stupnice až téměř na konec hierarchie, která byla sestavena na počátku 18. století.

Doporučení a rady, které Roux poskytuje v poslední části, plynule navazují na problematiku části předchozí. Zabývají se otázkou rádců a ministrů, jejichž výběru musí kníže věnovat pečlivou pozornost, aby měl záruku jejich loajality, a s nimiž by měl před svým rozhodnutím projednávat veškeré důležité záležitosti. Kníže by měl volit spíše diplomatický postup, než dávat přednost válce, měl by dodržovat své závazky a stanovené sliby. Roux zde již poněkolkáté nabádá k umírněnému postupu vůči poddaným. Kníže by se měl též vyvarovat jakékoli ukvapenosti v rozhodování, vše se snažit posuzovat objektivně a jednat vždy bez předsudků. Na úplný závěr svého spisu

⁵⁹ M. GOLOUBEVA, *The glorification*, s. 171.

vyzývá Roux knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu, aby si za jakýchkoli okolností snažil udržet dobrou pověst a všemi svými činy přispěl k nesmrtelnosti svého jména, neboť právě jeho úkolem je dosáhnout toho, aby nebyl jako osobnost v dějinách zapomenut.

Jak si můžeme všimnout, Roux v několika kapitolách upozorňuje na jednu a tu samou ctnost, i když vždy třeba z trochu jiného úhlu pohledu. Zřejmě nejčastěji je zmiňována zbožnost, dále také laskavé a vlídné jednání s poddanými. Můžeme říci, že tyto ctnosti se prolínají celým textem, což svědčí o tom, že jim autor přikládá značnou důležitost.

5.2. Role Písma svatého a odkazy na biblické postavy

Jak je již na první pohled zjevné, a to jednak z pasáží, jež teoreticky vymezují podstaty ctností a neřestí, jednak z použitých příkladů, bible, respektive starozákonní příběhy a postavy v nich vystupující, se staly stěžejním zdrojem argumentů pro Rouxem předkládaná pravidla a zásady, jejichž dodržování dovede knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu k realizaci obrazu křesťanského knížete v jeho vlastní osobě. Bible je tak pro učence období vrcholného baroka stále tou největší a nejsilnější autoritou. Středem pozornosti barokní kultury se narodil od předchozího renesančního období, pro nějž byl charakteristický výrazný rozvoj exaktních věd a které tíhlo k posílení víry v člověka a jeho schopnosti na úkor víry křesťanské, stal opět Bůh – Bůh bdící nad veškerým světem, Bůh, který je poslední kotvou, poslední záchranou pro hříšného člověka, jak ve své dobové veršované skladbě předkládá český básník a jezuitský misionář Fridrich Bridel (1619 – 1680).⁶⁰ Baroko tak do určité míry sloužilo jako nástroj náboženské propagandy v rámci právě probíhající protireformace a vedle gotického období je považováno za druhou nejreligióznější epochu evropských dějin. Zaměření se na Boha a jeho zcela nezbytnou úlohu v životě každého člověka se promítlo do všech oblastí umělecké tvorby, mimo jiné samozřejmě i do literatury, což je doloženo i na příkladu představovaného rukopisu. V následné epoše osvícenství však dojde právě v okruhu učenců a myslitelů nové generace k zásadní proměně pohledu na Boha a člověka, kdy lidské začne být opět nadřazováno božskému. Osvícenství je tak

⁶⁰ Jedná se o skladbu s názvem *Co Bůh? Člověk?* z roku 1658, která je vystavěna na kontrastu věčnosti a dokonalosti boží a na hříšnosti a pomíjivosti života člověka.

odmítavou reakcí na onu barokní religiozitu, kterou se snaží zastínit schopnostmi a možností člověka - racionalismem, logikou a humanismem.

Nyní zaměříme pozornost na konkrétní příklady převzaté z bible, kterými Roux pro názornou představu doplňuje svá tvrzení.

Nejfrekventovanějšími biblickými postavami, jež v těchto příkladech vystupují, jsou tři nejznámější králové jednotného Izraelského království, vládnoucí ve sledu po sobě přibližně od poloviny 11. do poloviny 10. století př. n. l. – Saul, David, Šalomoun. Saul je představen jednoznačně jako negativní postava, ztělesnění všech neřestí a Roux mu v tomto ohledu věnuje prostor nejméně v rámci pěti příkladů. David je k němu postaven do kontrastu jako dokonalý ctnostný panovník. Šalomoun je zobrazen také jako vzor všech ctností, zejména je zdůrazňována jeho moudrost, neboť právě svými moudrým jednáním se proslavil.

Mezi pozitivními příklady najdeme jména dalších biblických vládců, například čtvrtého krále Judského království Jóšafata či dalšího judského krále Jóšijáše (Roux oceňuje především jejich zbožnost), do opozice vůči nim jsou pak postaveny hříchy jejich pozdějšího nástupce na judském trůně krále Menašeho. Jako nerozumný a neřestný vládce je zobrazen i první král samostatného Judského království a jeden ze synů Šalomounových Rechabeám. Jako o zcela ctnostné osobě nebyla opomenuta ani zmínka o proroku Mojžíšovi.

Z biblických příběhů čerpá autor i příklady asijských vládců, tj. babylonských, perských a asyrských králů. Nejvíce je zmiňován perský velkokrál Assureus (Achašveroš), dále Kýros Veliký, Kambýses II., Xerxes I., Dareios, uveden je také král Novobabylonské říše Nabukadnesar II. či asyrský král Aššurbanipal.

5.3. Ctnosti a neřesti v podání evropských panovníků

Vedle biblické dvojice Saula a Davida uvádí Roux v rámci svých příkladů nejčastěji makedonského dobyvatele Alexandra Velikého. Ten byl již ve středověku v evropské literatuře, jak uvádí Wojciech Iwańczak, autory knížecích zrcadel vyzdvihován jako vzor dokonalého panovníka.⁶¹ I Roux ho zde uvádí jako panovníka hodného

⁶¹ W. IWAŃCZAK, *Po stopách*, s. 69.

následování, i když k jeho jednání má také pár výhrad (zejména zavrhuje vraždu jeho přátel, kterou Alexandr spáchal ovládnán nezkrotným hněvem, kterému nedokázal čelit).

Pokud se zaměříme nejprve na období antických dějin, zastoupení v názorných příkladech našli císaři římského impéria i pozdější císařové východořímské, tj. byzantské říše. Římským císařům se dostalo větší pozornosti, a to i v rámci negativních příkladů. V tomto ohledu je poukazováno na hříchy Caligulovy, Neronovy a Caracalovy, neboť právě tyto císařské osobnosti prosluly svou krutostí vůči poddaným i svým blízkým. Mezi relativně ctnostné panovníky Roux řadí například Tiberia či Diocletiana. Jako ctnostný muž je oslavován i římský politik a vojevůdce Scipio Africanus. Zřejmě nejvýznamnější a nejslavnější římský státník antického období Gaius Iulius Ceasar posloužil autorovi jako vzor ve dvou kapitolách - jednak je oceňován jako muž vzdělaný, jednak je opovrhován díky své pýše.

Z byzantských císařů je zde oceňován především Konstantin Veliký, a to na základě jeho zbožnosti, dále je zmíněn i Theodosius I. Veliký, Tiberius III. či v 11. století vládnoucí Izák I. Komnenos.

V období středověku se vzorem všech ctností stal nejen pro příslušníky habsburského rodu císař Rudolf I., proto je jeho osobnost zmíněna i v Rouxově spise. Habsburkové v souvislosti s jeho osobou zdůrazňovali zbožnost a shovívavost, zde je Rudolf představen zejména jako panovník vlídný ke svým poddaným, avšak poukázáno je právě i na jeho zbožnost.

Postavou kladných příkladů se stal i Alfons X. Kastilský řečený Moudrý, jež byl králem Kastilie a Leónu a ve druhé polovině 13. století i králem Svaté říše římské. Tohoto panovníka Roux považuje za vzor moudrého křesťanského vládce, a proto jeho výroky hned na několika místech obohatil svůj text.

Z francouzských králů zmiňuje v dobrém slova smyslu například Jindřicha II., naopak na špatného panovníka považuje Ludvíka XI., který odmítal vzdělání. Z osobností jiných evropských dvorů vybral Roux jako vzory například anglického krále Jakuba I. či španělského krále Filipa II.

Roux věnoval prostor i na sklonku středověku vládnoucímu španělskému králi Ferdinandu II. Aragonskému. O tomto panovníkovi hovoří i Maria Golubeva v pasáži, kterou věnuje ctnostem, jež byly zdůrazňovány ve Španělsku. Na Pyrenejském poloostrově byla nejvýše ceněna tradiční zbožnost, dále spravedlnost, uměřenost, stálost

či pevnost (*constancy*) a také statečnost. Za jejich ztělesnění byl považován právě Ferdinand zvaný Katolický.⁶²

V otázce předkládaných příkladů je na závěr třeba upozornit na skutečnost, že vedle křesťanských vládců najdeme mezi příklady i vládců pohanské. Jejich náboženská orientace však pro Rouxe, jak se sám vyjadřuje, nehraje velkou roli, pokud jsou příkladnými nositeli ctností a mohou tak posloužit jako vhodné vzory pro názornou představu.

5.4. Citace myšlenek církevních a světských autorů

Na závěr je nezbytné věnovat zmínku také církevním a světským autoritám, z jejichž myšlenek Roux vychází, které ve svém spise cituje a o jejichž tvrzení opírá své argumentace. Sám Roux svůj spis opatřil kompletním přehledem všech těchto myslitelů, jež umístil mezi úvodní listy svého díla (viz Přílohy č.3,4).

Na první pohled je z textu, respektive z poznámkového aparátu, patrné, že nejčastěji cituje myšlenky a teze řeckého filosofa Aristotela (384-322 př. n. l.), konkrétně pak vychází z Aristotelova nejdůležitějšího spisu *Politica*. Do určité míry se tak odvolává na klasický aristotelovský systém, který byl později přepracován Tomášem Akvinským. Stejně jako Akvinský tak Roux řadí na první místo své hierarchie ctností moudrost, s níž souvisí další ze čtyř kardinálních ctností, kterou je spravedlnost. U Akvinského následuje vyrovnanost a statečnost, které však u Rouxe zase tolik stěžejními nejsou, proto o nich hovoří až v pozdějších pasážích svého textu. Ctnosti teologické, tj. víru a lásku k Bohu a naději na spasení pak Roux jednoznačně přejímá a souhrnně je řadí na druhou pozici.

Roux dále vychází z myšlenek církevních otců, zejména svatého Augustina (354–430), u něhož cituje převážně ze spisu *De civitate Dei* (O obci boží) a *Confessiones* (Vyznání), dále uvádí teze Augustinova současníka svatého Ambrože (340-397) zaznamenané v díle *Epistulae* (Listy).

Z hlediska inspirace antickými mysliteli je patrný zejména vliv myšlenek římského řečníka a politika Marca Tullia Cicera (106-43 př. n. l.), kterého Roux cituje nejčastěji, konkrétně pak jeho teze ze spisu *De officiis* (O povinnostech).

⁶² M. GOLOUBEVA, *The glorification*, s. 170.

Roux vychází též z etických a morálních zásad, jež jsou obsaženy v díle římského filosofa a politika Lucia Aennea Senecy (4 př. n. l.-65 n. l.) *Epistulae morales ad Lucilium* (Listy Luciliovi).

Nejen římským myslitelům je v Rouxově spise věnována pozornost. Řecké prostředí reprezentují často zmiňované teze vojevůdce a historika Xenofonta (444/428–354 př. n. l.), jež byl žákem Sokratovým.

V „Knížeti“ najdeme i příběhy a myšlenky převzaté z děl antických historiků. Jedná se zejména o spisy římského historika, právníka a senátora Publia Cornelia Tacita (55-120), nejčastěji jsou pak citovány pasáže z díla *Annales* (Letopisy), ve kterých Tacitus zachytil římské dějiny od smrti císaře Augusta do smrti Neronovy. Cituje i římského historika, moralistu a autora slavné sbírky historických anekdot Valeria Maxima, jež působil v období vlády císaře Tiberia (14-37 n. l.).

Roux ve svém spise vedle myšlenek převzatých z děl církevních otců a antických autorů zmiňuje samozřejmě i ty, jež pocházejí z pera myslitelů období středověku a raného novověku, avšak v těchto případech se nejedná o tak časté citace, jako právě u výše zmíněných osobností. Mezi citovanými autory tohoto období můžeme uvést holandského teologa a filosofa Tomáše Kempenského (1380-1471), který své stěžejní dílo pojmenoval *Následování Krista (Imitatio Christi)*. Nesmíme opomenout ani dílo Justa Lipsia, jehož myšlenky se v určitých ohledech Rouxovi staly stěžejní inspirací.

VI. Závěr

Ve středu zájmu této bakalářské práce stanul systém ctností, jež na počátku 18. století sestavil učenec působící na dvoře bádenského markraběte v Rastattu Philibert Joseph de Roux. Obsah jeho rozsáhlého francouzsky psaného spisu s názvem „*Le Prince selon Dieu et les hommes ...*“, v němž věnuje svou pozornost právě šlechtickým ctnostem a neřestem, dokládá, jaký ideál šlechtice uznávala katolická část střední Evropy v době končícího baroka.

Roux tak knížeti Adamu Františkovi ze Schwarzenbergu, kterému je rukopis dedikován, představuje syntézu ctností, které byly v průběhu lidských dějin dovedených až do jeho současnosti považovány za nezbytné pro charakter správného panovníka. Ve své hierarchii vychází z klasického aristotelského systému rozpracovaného a o teologické ctnosti doplněného Tomášem Akvinským, a proto na přední pozice staví od pozdního středověku proklamovanou moudrost, dále pak zbožnost a následně z těchto dvou vyplývající ctnost, kterou je spravedlnost.

Z hlediska antického modelu, zdůrazňujícího nezbytnou kombinaci dvou zásadních ctností „*fortitudo – sapientia*“, jež byl hojně propagován téměř po celý středověk, je v Rouxově představě již dovršen od pozdního středověku postupně probíhající proces ústupu statečnosti do pozadí a její následné kompenzace preferováním duševních hodnot, intelektuálních kvalit a vzdělání, kdy je vládce opěvován především jako „*rex litteratus*“.

Vedle výše zmíněných tradičních ctností klade autor velký důraz na vztah knížete k poddaným. Zmínky o vlídném a mírném jednání, jež byl měl kníže vůči svým poddaným uplatňovat, prostupují téměř celým myšlenkovým obsahem textu. Roux v tomto případě vychází z teze „*tel le suveran, tels les sujets*“ tj. jaký vládce, tací poddaní, která zcela explicitně vypovídá o skutečnosti, že chování a jednání, které kníže od svých poddaných vyžaduje, musí nejprve prezentovat na svém vlastním příkladě. Kníže tak musí svým vystupováním poddaným ukázat, kterak se mají vůči němu chovat, a to dle zásady „*nečiň někomu to, co nechceš, aby on činil tobě.*“ Poddaní jsou zde tak do určité míry vnímání jako nástroj božské moci vůči vládcům, jehož prostřednictvím Bůh rozhoduje o svržení vládce z jeho pozice suveréna ve státě či na určitém území.

Ve svých myšlenkách a tvrzeních vychází Roux především z klasických antických autorit, tj. zejména z díla Aristotela, dále z tezí Senecových, Ciceronových, Xenofontových apod. Inspirací se mu však staly také modernější spisy nizozemského učenice a příslušníka neostoického hnutí Justa Lipsia, jehož vliv, jak jsme již na předcházejících stránkách prokázali, prostupuje téměř celým textem, patrný je pak zejména v pasážích týkajících se vztahu knížete k poddaným a využívání nemorálních prostředků jako nástroje dosažení obecného dobra.⁶³

Co se týče příkladů, jež byly v převážné většině vybrány z bible, ale také i z antických dějin a dějin evropských období středověku a raného novověku, na základě poznatků, jež jsme uvedli v rámci úvodu je patrné, že v tomto ohledu není spis „*Le prince selon dieu et les hommes ...*“ žádným ojedinělým textem, neboť jsme ukázali, že stejných zdrojů, z nichž Roux čerpá názorné příklady pro svá tvrzení, využil i Jiří Závěta ze Závětic ve své *Dvorské škole* z roku 1607. Biblickými tvrzeními podpírá své teze i francouzský hodnostář Jacques Bénigne Bossuet ve svém stěžejním díle *La Politique tirée des propres paroles de l'Écriture sainte*, vydaném roku 1709. Ze starozákonních příběhů vychází i příklady obsažené v disertační práci uveřejněné roku 1692 na univerzitě ve Vídni pod názvem *Conclusiones ex universa Theologia*, jejímž autorem byl Wolfgang Weichard von Rain a o které ve své knize hovoří Maria Goloubeva.⁶⁴

Přestože spis vznikl v době vrcholného baroka, které do středu svého zájmu stavělo Boha (a nejinak zde činil i Roux), najdeme v jeho myšlenkovém obsahu tvrzení, která lze do určité míry považovat za náznaky osvícenského myšlení. Je tomu tak v případě, kdy autor nabádá knížete, aby se věnoval studiu věd a podporoval vědce a učenice, kterými se má na svém dvoře obklopit, v jejich bádání a poskytoval jim náležitou pomoc a prostředky k jejich práci. V rámci svých tvrzení o dodržování základních lidských práv (této otázce věnuje pozornost již v první části spisu), v jeho případě plynoucích z ustanovení božské autority, tj. Božího zákona (*lex divina*), předznamenává osvícenskou teorii o přirozeném právu, které předchází právu pozitivnímu, tj. právu vytvořenému světským zákonodárcem, jemuž je zcela nadřazeno, a jehož zásadami se panovník musí zcela bezpodmínečně řídit.

⁶³ Zejména pak dílo s názvem *Politicorum sive Civiliv Doctrinae Libri Sex* z roku 1589.

⁶⁴ M. GOLOUBEVA, *The glorification*, s. 181.

Roux v rámci svého spisu přináší mravní a morální poučení a svými myšlenkami neustále vede čtenáře, tj. knížete a vládce k lásce a pokoře vůči Bohu, jelikož pouze Bůh je garantem jeho moci a je to také Bůh, který na základě vládcových činů rozhodne o jeho konečném spasení a věčné slávě, či zatracení a vymazání jeho jména z lidských dějin. Neustále je tak kladen důraz na dodržování božího zákona, na nutnost mít strach z božího hněvu, neboť, jak názorně dokládají doprovodné příklady, pokud se kníže postaví Bohu na odpor, odvrhne jeho zákony, jakýmkoli činem se mu zprotiví, či Boha dokonce slovně urazí, může si být jist, že tyto jeho činy nezůstanou ponechány bez následků, neboť Bůh se za učiněná příkoří vždy mstí a kníže se tak dočká příslušné odplaty. Je tedy zjevné, že Rouxova „*morálka je založena jen na bázni před Bohem a křesťanské pokoře.*“⁶⁵ V době barokní religiozity mohl Roux s tímto konceptem morálky ještě dosáhnout značného úspěchu, avšak právě s nástupem osvícenství bylo stále těžší a těžší tento teologický voluntarismus účinně prosadit, neboť právě na pozadí osvícenských racionálních myšlenek se tato doposud relativně uznávaná primitivní křesťanská morálka pojednou zdála býti značně nepřesvědčivou.

⁶⁵ I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 252.

Seznam literatury

- BEITZEL, Barry J., *Biblica. Biblický atlas. Putování sociálními a historickými realitami biblických zemí*, Praha 2007.
- BERGER, Adolph, *Das Fürsten Schwarzenberg*, Wien 1866 (Separat-Ausdruck aus dem XI. und XII. Hefte der Österreichischen Revue, 1866).
- BURKE, Peter, *The fabrication of Louis XIV*, Yale 1992.
- BŮŽEK, Václav - KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav a kolektiv, *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století*, rkp, 2011, v tisku.
- FALKE, Jacob von, *Geschichte des fürstlichen Hauses Lichtenstein II*, Vaduz 1984.
- GAŽI, Martin (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.
- GOLOUBEVA, Maria, *The Glorification of emperor Leopold I in image, spectacle and text*, Mainz 2000.
- GRANT, Michael, *Dějiny antického Říma*, Brno 1999.
- GRANT, Michael, *Klasické Řecko*, Praha 2006.
- GRANT, Michael, *Římszí císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, Brno 2002.
- HAUPT, Herbert, *Fürst Karl Eusenius von Lichtenstein 1611 – 1684. Erbe und Bewahrer in schwerer Zeit*, München 2007.
- IWAŃCZAK, Wojciech, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001.
- KALISTA, Zdeněk, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994.
- KLENGELOVÁ – BRANDTOVÁ, Evelyn, *Starověký Babylon*, Praha 1983.
- KOPECKÝ, Milan, *Bible a barokní literatura*, in: *Česká bible v dějinách evropské kultury*, Brno 1994.
- MACHIAVELLI, Niccolò, *Vladař*, Praha 2007.
- MARKUS, Antonín, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936.

- MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.
- MAŘA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- MIKULEC, Jiří, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha 1997.
Překlad nového světa Svatých písem, New York 1991.
- RYANTOVÁ, Marie – VOREL, Petr (edd.), *Čeští králové*, Praha 2008.
Schwarzenbergové 1615 – 1789, České Budějovice 2009.
- SWARZENBERG, Karl, *Geschichte des reinchsständischen Hauses Schwarzenberg*, Neustadt an der Aisch 1963.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.
- STÖRIG, Hans Joachim, *Malé dějiny filosofie*, Kostelní Vydří 2007.
- VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka*, Dis. práce, FFMU Brno 2007.
- ZÁLOHA, Jiří, *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, 1990.
- ZÁSTĚROVÁ, Bohumila, *Dějiny Byzance*, Praha 1999.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Titulní list rukopisu „*Le Prince selon Dieu et les hommes ...*“

Příloha č. 2 Věnování Adamu Františkovi ze Schwarzenbergu

Příloha č. 3 Rouxův soupis citovaných světských a církevních autorit 1/2

Příloha č. 4 Rouxův soupis citovaných světských a církevních autorit 2/2

Příloha č. 5 Giotto di Bondone (1267-1337) *Ctnosti a neřesti v Padově*

Příloha č. 6 Sochy alegorií ctností a neřestí od Matyáše Bernarda Brauna 1712-1715

v Kuxu „*Moudrost*“

LE
PRINCE
Selon
DIEU
& Les
HOMMES
Prouvé
Par les propres Paroles
de
L'Écriture Sainte
Et Appuyé du Témoignage
des
Docteurs de L'Église
& des
Meilleurs & Auteurs Profanes
L. KISTNER.

PAR

Philibert Joseph le Roux,
Professeur des Langues étrangères à la Cour de Baden, Badé.

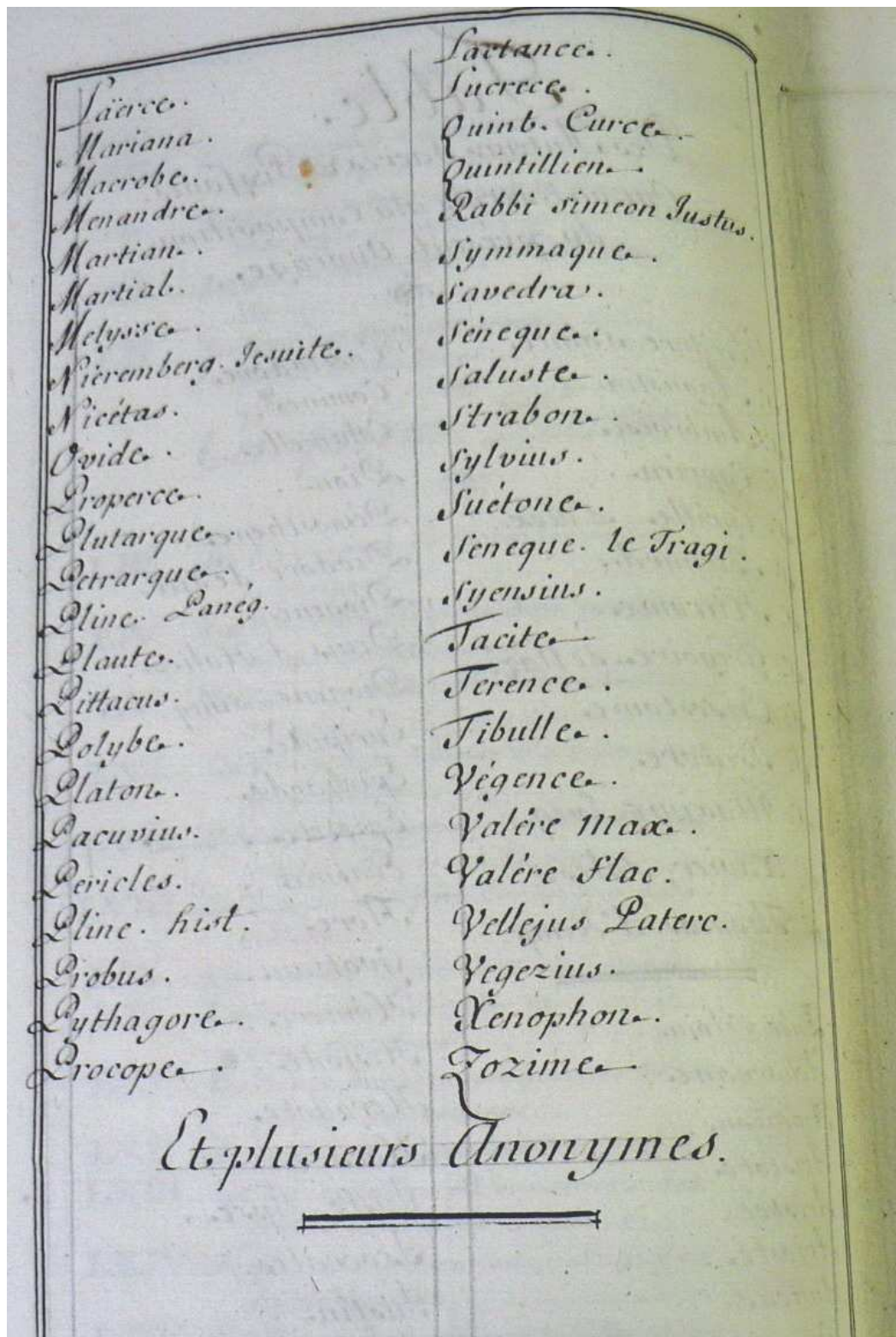

A
Son Altesse.
Serenissime.
Monseigneur
Le Prince
de *Guam Fran*
Schwarzenberg
Landgrave.
de.
Sulze.
Conseiller d'Etat.
de sa Majeste Imp.^{le} & Catholique.
Son Grand Ecuier
Chevalier
de la Toison d'or,
Duc de Crumau.

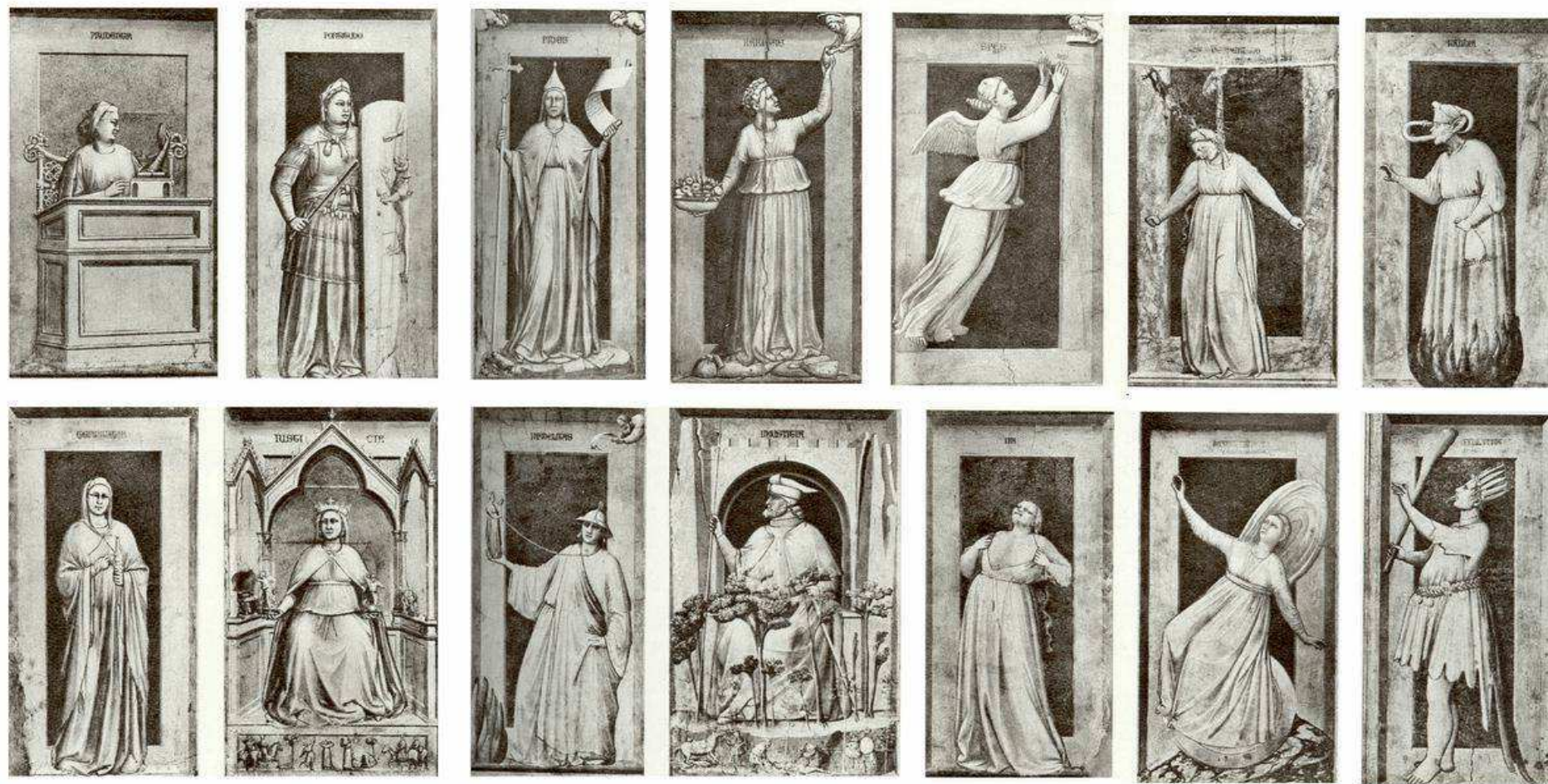
Příloha č. 2 Věnování Adamu Františkovi ze Schwarzenbergu

Table.
Des Auteurs sacrés & Profanes.
Qui ont servis ala Composition
du présent Ouvrage.

<i>S. Ecriture sainte.</i>	<i>Cassiodore.</i>
<i>s. Augustin.</i>	<i>Comines.</i>
<i>s. Ambroise.</i>	<i>Columelle.</i>
<i>s. Cyprien.</i>	<i>Dion.</i>
<i>s. Cyrille. d'alex.</i>	<i>Démosthene.</i>
<i>s. Bernard.</i>	<i>Diodore de sicil.</i>
<i>s. Hierome.</i>	<i>Diogene.</i>
<i>s. Grégoire. de Naz.</i>	<i>Denis d'Halicar.</i>
<i>s. Crisostome.</i>	<i>Diogene. sing.</i>
<i>s. Isidore.</i>	<i>Euripide.</i>
<i>s. Maxime. Evq.</i>	<i>Epicharde.</i>
<i>s. Xavier. sales.</i>	<i>Epictete.</i>
<i>s. Thomas. d' Kemp.</i>	<i>Erasme.</i>
<hr/>	<i>Flore.</i>
<i>Enée silvius.</i>	<i>Gratian.</i>
<i>Acharvane.</i>	<i>Homere.</i>
<i>Ammian.</i>	<i>Hesiode.</i>
<i>Aristote.</i>	<i>Herodote.</i>
<i>Aristée.</i>	<i>Horace.</i>
<i>Arioste.</i>	<i>Juste Lipse.</i>
<i>Aulicus.</i>	<i>Isocrates.</i>
<i>Bias.</i>	<i>Justin.</i>
<i>Böcce.</i>	<i>Jules-Cesar.</i>
<i>Claudien.</i>	<i>Live, Tite;</i>
<i>Cicéron.</i>	<i>Lampride.</i>

Příloha č.4 Rouxův soupis citovaných světských a církevních autorit 2/2

Příloha č. 5 Giotto di Bondone (1267-1337) *Ctnosti a neřesti v Padově*

**Příloha č. 6 Sochy alegorií ctností a neřestí od Matyáše Bernarda Brauna
1712-1715 v Kuksu „Moudrost“**